

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Освітня програма «Соціальна робота.
Управління соціальним закладом»
Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Інтернет як засіб формування соціального досвіду молодших школярів

МОКРОУСОВА Лілія Олександрівна

Науковий керівник:

канд.пед.наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Хлєбїк Світлана Ростиславівна

Рецензенти:

канд. пед. наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Лісовець О.В.

канд. пед. наук, доцент, професор кафедри
інформаційних комунікацій і
бібліотекознавства Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
заслужений працівник культури України
Шевченко І.О.

Допущено до захисту завідувач кафедри
докт.педаг.наук,
проф. _____ Криловець М.Г.
«____» _____ 2019 р.

Ніжин, 2019

Анотація: Робота присвячена дослідженню актуальної проблеми набуття соціального досвіду школярів молодшого віку засобами інтернет-комунікації. Розкрито значення соціалізації в молодших школярів, що безпосереднім чином пов'язана як з віковими особливостями, так і з середовищем свого навчання та позанавчальної діяльності. На основі проведеного аналізу доведено, що соціалізація в молодшому шкільному віці набувається різними шляхами, проте в сучасний період цей процес значною мірою обумовлюється інформаційно-комунікативним середовищем мережі інтернет, яка стала всеохопним універсальним простором для пізнавальних можливостей, розваг та ігор молодших школярів. У дослідженні встановлено, що традиційний механізм соціалізації являє собою засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для його родини і найближчого оточення. Це засвоєння відбувається на неусвідомленому рівні за допомогою фіксації, некритичного сприйняття панівних стереотипів. Засоби масової комунікації, у тому числі й Інтернет, як соціальний інститут впливають на соціалізацію людини не лише за допомогою трансляції певної інформації, а й через подання певних зразків поведінки: ігрові комп'ютерні персонажі, герої книг, кінофільмів, телепередач. Пласт інформації, який можна віднайти у віртуальному середовищі про всі сфери життєдіяльності людини впливає на процес соціалізації, особливо на дітей та молодь. Інтернет є джерелом активної інтелектуальної та комунікативної діяльності людини, яка має необмежені можливості для одержання знань, умінь, навичок. Таким чином, ми можемо констатувати, що значний відсоток підростаючого покоління реалізує себе в мережі Інтернет, що спонукає особистість прагнути цілеспрямовано організовувати життєдіяльність. Водночас для дітей необхідно регулювати тривалість користування мережею задля уникнення небезпечних ризиків щодо набуття негативного досвіду в процесі соціалізації.

Ключові слова: мережа Інтернет, комунікація, соціальний досвід, соціалізація, молодші школярів, виховання, навчання, навички, вміння, інформаційне середовище, розвиток школярів, вікові особливості, інформаційна безпека.

Content: The work is devoted to the research of the actual problem of acquiring social experience of younger students by means of Internet communication. The importance of socialization for younger students is revealed, which is directly related to both age characteristics and the environment of their learning and extracurricular activities. Based on the analysis, it is proved that

socialization in the younger school age is acquired in different ways, but in the modern period this process is largely determined by the information and communication environment of the Internet, which has become a comprehensive universal space for cognitive opportunities, entertainment and games for younger students. The study found that the traditional mechanism of socialization is the assimilation of human norms, standards of behavior, attitudes, stereotypes that are characteristic of his family and immediate environment. This assimilation takes place at an unconscious level through the fixation, uncritical perception of dominant stereotypes. characters, books, movies, TV shows. The layer of information that can be found in a virtual environment about all spheres of human activity influences the process of socialization, especially for children and young people. The Internet is a source of active intellectual and communicative activity of a person who has unlimited possibilities for acquiring knowledge, skills and skills. Thus, we can state that a significant percentage of the younger generation sells themselves on the Internet, which prompts the individual to seek purposefully organize life. At the same time, it is necessary for the children to regulate the length of time they use the network in order to avoid the dangerous risks of having a negative experience in the socialization process.

Keywords: Internet, communication, social experience, socialization, information environment, information danger.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади в вивченні впливу інтернет-середовища на соціальний розвиток особистості молодшого школяра.....	7
1.1. Наукові підходи у визначення основних понять дослідження.....	7
1.2. Соціально-психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку...16	
1.3. Інформаційне середовище і проблеми соціалізації молодших школярів.....	23
РОЗДІЛ II. Інтернет як глобальний інформаційний простір та середовище соціалізації молодших школярів.....	27
2.1. Інтернет як новітнє електронне середовище соціалізації.....	27
2.2. Специфіка впливу інтернет-середовища на процес соціального розвитку молодших школярів.....	43
РОЗДІЛ III. Шляхи забезпечення позитивного впливу інтернет-середовища на соціалізацію молодших школярів.....	58
3.1. Вплив контенту інтернету на соціальний розвиток сучасного молодшого школяра.....	58
3.2. Методичні аспекти вирішення проблеми захисту дітей від шкідливого впливу інтернету в оботі соціального педагога закладу середньої освіти.....	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. В останні десятиліття спостерігається інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних, електронних, цифрових і інтернет-технологій. Сучасні технології впроваджуються буквально в усі сфери людської життєдіяльності, а в багатьох з них стають просто незамінними, в результаті кардинально трансформуючи наше суспільство, виробництво і побут. Особливо яскраво на тлі бурхливого розвитку цих технологій виділяється всевітня глобальна мережа Інтернет, тому що сучасний Інтернет - це, в першу чергу, інформація, а інформація в нашому світі, як відомо, це дуже потужне знаряддя, іноді навіть зброя. У зв'язку з цим виникає питання: наскільки необхідним і, звичайно ж, продуманим в аспекті впливу на людину є настільки інтенсивний розвиток сучасної обчислювальної техніки, комп'ютерних мереж і нових інформаційних технологій?

Незважаючи на те, що Інтернет, як всевітня Мережа, безсумнівно, багато в чому корисний і полегшує діяльність сучасної людини, в той же час, різноманітна інформація і контент, що містяться в мережі Інтернет, можуть чинити шкідливий вплив, і вплив (не тільки при надмірному споживанні) на психіку і здоров'я людей різного віку. Особливо гостро проблема соціалізації в Інтернеті проявляється в молодшому, підлітковому і старшому шкільному віці, коли відбувається активне формування пізнавальних процесів і особистісних якостей людини.

Комп'ютеризація та інтернетизація суспільства не обійшла стороною і сучасну систему освіти. Створення комп'ютерних класів, використання Інтернету на уроках, шкільні творчі завдання, які вимагають від учня наявності навичок роботи на комп'ютері та в Інтернеті - все це є однією з об'єктивних причин освоєння підлітком «нового життєвого простору» - кіберпростору. Якщо школярів не навчати позитивному використанню можливостей і ресурсів Інтернету як соціокультурного феномену та

сучасного соціального інституту, не враховувати потужний соціалізуючий і виховний потенціал інтернет-середовища, то у нас і немає підстав дивуватися тому, що відбувається зараз в підлітковому і юнацькому середовищі: беззастережно слідуючи тенденціям технічного розвитку, старші школярі відчують на собі безліч негативних наслідків кіберсоціалізації: кібераддикції, технофобії, відхід від реальності і ін.

Подальший розвиток інтернет-технологій об'єктивно вимагає обов'язкового обліку знань, накопичених не тільки у технічних, а й у суспільних і гуманітарних наук, що покликане сприяти забезпеченню безпечної, успішної і мобільної кіберсоціалізації людини в інтернет-просторі на основі розкриття соціально-педагогічного потенціалу Інтернету як соціального інституту і фактора позитивної соціалізації молоді.

Проблематика вивчення інтернет-комунікацій знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, які вивчали різноманітні аспекти використання Інтернету як засобу масової комунікації. Це такі науковці, як: Л. Андріянова, В. Дическул, О. Ізотова, Т. Малих, О. Петрунько, Н. Подлевська, М. Сидорова, М. Тюкалова, О. Чуяс. Розкриттю позитивного та негативного впливу Інтернету на формування особистості дитини присвячені праці: Р. Балабан, Ю. Волкова, Л. Денисенко, Т. Дудки, В. Казахевич, О. Короп, С. Матушкіної, М. Новік, С. Шварацького, В. Щорс. Особливості впровадження інтернет-ресурсу у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів показано в роботах А. Бабенко, В. Варгас, Л. Годкевич, В. Громового, Н. Дементієвської, Б. Ляшенко, О. Нікулочкиної, О. Петрик, О. Трофимової. Проблемою інтернет-залежності школярів займаються такі вчені, як: Н. Бугайова, А. Войскунский, А. Голдберг, А. Єгорова, О. Чабан, Л. Юр'єва, К. Янг та ін. В цих працях дослідники торкаються проблеми спілкування і взаємодії користувачів в Мережі, принципи самопрезентації особистості в мережевому спілкуванні, вироблення ідентичності у віртуальному просторі, особливостей формування, котрі складаються з віртуальних спільнот, проблеми інтернету.

Незважаючи на достатнє широке представлення в наукових досліджень означеної проблеми, вплив інтернет середовища на соціальний розвиток дітей молодшого шкільного віку зростає з кожним роком, що вимагає пошуку нових шляхів щодо подолання негативних наслідків його впливу соціальне формування дітей цієї вікової групи.

Все вищенаведене свідчить про актуальність теми магістерського дослідження «Інтернет як засіб формування соціального досвіду молодших школярів».

Мета: на підставі теоретичного аналізу визначити специфіку впливу інтернет-середовища на формування соціального досвіду дітей молодшого шкільного віку та охарактеризувати шляхи забезпечення позитивного впливу інтернет-середовища на соціалізацію молодших школярів

Об'єктом дослідження є: процес соціалізації молодших школярів

Предмет дослідження: Інтернет як складова формування соціального досвіду дітей молодшого шкільного віку в процесі соціалізації

Завдання дослідження:

-на основі аналізу сучасної наукової літератури охарактеризувати основні поняття дослідження поняття.

-проаналізувати інтернет як новітнє середовище соціалізації особистості

-визначити специфіку впливу інтернет-середовища на формування соціального досвіду дітей молодшого шкільного віку

-обґрунтувати шляхи забезпечення позитивного впливу інтернет-середовища на соціальний розвиток молодших школярів

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової літератури з метою характеристики основних понять і формування понятійно-категоріального апарату дослідження; емпіричні – аналіз документів, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, вивчення інтернет-програм.

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в соціально-педагогічній роботі з дітьми та батьками щодо профілактики негативного впливу інтернет-середовища на соціальний розвиток молодших школярів.

РОЗДІЛ І

Теоретичні засади в вивченні впливу інтернет-середовища на соціальний розвиток особистості молодшого школяра

1.1 Наукові підходи у визначення основних понять дослідження

У науку про людину визначення "соціалізація" прийшов з економічної теорії, де його початковим значенням вбачалося саме "узагальнення" землеупорядних процесів, засобів виробництва та інше. Автором терміну "соціалізація" відносно особистості був американський соціолог Ф. Г. Гіддінг, який в 1887 році в своїй праці "Теорія соціалізації" вжив його зміст, близького до сучасного - "розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя".

Однак звернення до проблеми соціалізації почалося набагато раніше до широкого поширення відповідного визначення. За висловом деяких американських фахівців з теорії соціалізації, проблема, як індивід стає членом суспільства доволі тривалий. Він завжди був осередком уваги філософів, письменників і мемуаристів; а наприкінці XIX століття став постійно та ретельно досліджуватися соціологами, соціальними психологами і педагогами.

До становлення теорії соціалізації, як незалежної галузі дослідження розглядалося під призмою інших, традиційних проблем людинознавства (про проблеми, питання та завдання виховання, про становлення та розвиток особистості і соціуму). З виникненням в науковому просторі поняття "соціалізація" відбулася переорієнтація цих робіт в принципово новому напрямі, і до середини XX ст. соціалізація перетворилася в незалежний, міждисциплінарний вектор досліджень. Сьогодні соціалізацію та її окремі питання вивчають філософи, соціологи, психологи, представники різних дисциплін.

Також необхідно відзначити, що до середини XX ст. майже всі науковці мали на увазі розвиток особистості в такій послідовності:

дитинство, підлітковий вік і юність. Лише в останні десятиліття дитинство перестало фокусувати інтереси дослідників, та вивчення соціалізації поширилося на дорослість і також старість. Безумовно, що недавнє звернення уваги до вивчення у соціалізації на цих вікових періодах не дозволило зібрати великий емпіричний матеріал та додати відповідні корективи в концепції побудови стосовно соціалізації особистості на різних етапах періодизації життя.

Аналіз багатьох концепцій соціалізації виявляє, що всі вони, хоч з якого боку, тяжіють до одного з двох підходів, що розрізняються між собою в розумінні функції самої людини в процесі соціалізації, припускаємо цю розбіжність досить умовною.

Перший підхід передбачає інертну позицію людини у період соціалізації, а саму соціалізацію як шлях його пристосування до суспільства, який формує кожного свого члена відповідно до характерної йому культурі. Цей підхід може бути названий, на думку А.В. Мудрика суб'єкт-об'єктним (суспільство - суб'єкт впливу, а людина - його об'єкт). Одні з засновників цього підходу були французький вчений Е. Дюркгейм та американський науковець – Т. Парсонс [3].

Прихильники другого підходу спираються на те, що людина бере активну участь у процесі соціалізації і не тільки пристосовується до суспільства, але і діє на своє життєве становище і на саму себе. Фундаторами такого підходу можна визнати американців Ч. Кулі, Дж. Герберта Міда. Базуючись на суб'єкт-суб'єктному підході соціалізацію можна тлумачити як розвиток і вдосконалення, перетворення людини в ході засвоєння і відображення культури, що здійснюється у взаємодії людини зі позасвідомими; спрямованими і цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх вікових етапах [7, с. 19].

Значення соціалізації полягає в тому, що в ході її людина організовується як член того суспільства, до якого він відноситься. Дюркгейм одним з перших привернув особливу увагу на питання

соціалізації, підкреслював, що будь-яке суспільство воліє сформувати людину відповідно до існуючих у нього універсальних моральних, інтелектуальних та ще й фізичних ідеалів.

Звісно, зміст цих ідеалів більшою мірою відрізняється в залежності від історичних звичаїв, особливостей розвитку, соціального устрою суспільства. В той самий час сучасні умови соціалізації налічують безліч характеристик, спільних або подібних для різних товариств. Так, у якому завгодно суспільстві соціалізація індивіду має відмінності на різних етапах. У тотальному вигляді етапи соціалізації дозволено співвіднести з віковою періодизацією життя особистості. Існують різні періодизації, ми будемо опиратися з соціально-педагогічної точки зору на періодизацію А.В. Мудрика:

- Раннє дитинство: 1 - 3 роки;
- Дошкільне дитинство: 3 - 6 років;
- Молодший шкільний вік: 6 - 10 років;
- Молодший підлітковий вік: 10 - 12 років;
- Старший підлітковий вік: 12 - 14 років;
- Ранній юнацький вік: 15 - 17 років;
- Юнацький вік: 18 - 23 роки;
- Молодість: 23 - 30 років;
- Рання зрілість: 30 - 40 років;
- Пізня зрілість: 40 - 55 років;
- Похилий вік: 55 - 65 років;
- Старість: 65 - 75 років;
- Довголіття: понад 70 років [18, с.37].

Соціалізація проходить у взаємодії дітей, підлітків, юнаків з чималою кількістю багатоманітних умов, певною мірою активно діючих на їх розвиток. Ці діючі на особистість обставини прийнято називати факторами. Практично не всі вони навіть виявлені, а з відомих далеко не всі досліджені. Відомі умови чи фактори соціалізації умовно об'єднаємо в чотири групи.

Перша група: мегафактори (мега - дуже великий, загальний) - всесвіт, галактика, планета, світло, які з тієї чи іншої групи факторів діють на соціалізацію всіх людей планети.

Друга група: макрофактори (макро - великий) - держава, етнос, суспільство, громада, які впливають на соціалізацію тих, хто проживає в певних країнах (даний вплив зумовлено двома іншими групами факторів).

Третя група: мезофактори (мезо – середній; проміжний), середовище соціалізації широких груп осіб, що виділяються: по місцевості і формі розселення (регіон, селище, село, місто); за належністю до аудиторії користувачів тих чи інших зв'язків масової комунікації (телебачення, інтернет та ін.); за приналежністю до різних субкультур. Мезофактори діють на соціалізацію як прямо, так і частково через четверту групу: мікрофакторів, до них відносяться фактори, які безпосередньо впливають на конкретних індивідумів, котрі з ними взаємодіють - сім'я, родина, домашній затишок, сусідство, групи ровесників, освітні організації, громадські, державні, духовні та приватні, мікросередовище [20, с.48].

Найважливішу роль в тому, якою виросте людина, як пройде його становлення грають люди, в безпосередній взаємодії з якими протікає його життя. Їх прийнято називати агентами соціалізації. На різних вікових етапах склад агентів специфічний. Так, по відношенню до дітей такими виступають батьки, брати і сестри, родичі, однолітки, сусіди, вчителі. За свою роль в соціалізації агенти розрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для людини, як будується взаємодія з ними, в якому напрямку і якими засобами вони роблять свій вплив [4, с.28].

Соціалізація людини здійснюється під впливом різних факторів: того чи іншого соціального прошарку з моменту народження. До них можна віднести: способи вигодовування немовляти і догляду за ним; формуються побутові та гігієнічні вміння; оточують людину продукти матеріальної культури; елементи духовної культури (від колискових пісень і казок до скульптур); стиль і зміст спілкування, а також методи заохочення і покарання

в сім'ї, в групах однолітків, у виховних та інших соціалізуючих обставинах; послідовне прилучення людини до численних видів і типів відносин, грі, пізнанні, предметно-практичної і духовно-практичної діяльності, спорті, а також - в сімейній, професійній, суспільній, релігійній сферах.

Кожне суспільство, кожна держава, кожна соціальна група (велика і мала) виробляють у своїй історії набір позитивних і негативних формальних і неформальних санкцій - способів навіювання і переконання, приписів і заборон, заходів, примусів і тиску аж до застосування фізичного насильства, способів вираження визнання, відмінності, нагород. За допомогою цих способів і заходів поведінки людини і цілих груп людей приводиться у відповідність з прийнятими в даній культурі зразками, нормами, цінностями [10].

Соціалізація людини у взаємодії з різними факторами і агентами відбувається за допомогою низки, умовно кажучи, "механізмів". Існують різні підходи до розгляду "механізмів" соціалізації. Так, французький соціальний психолог Габріель Тард вважав основним - наслідування. Американський учений вважає прогресивну взаємну акомодацию (приспосовуваність) між активно зростаючою людською істотою і умов, що змінюються, в яких вона живе. Механізми соціалізації можна розглядати як ідентифікацію і відособлення особистості, а А.В. Петровський - закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості. Узагальнюючи наявні дані з точки зору педагогіки, можна виділити кілька універсальних механізмів соціалізації, які необхідно враховувати і частково використовувати в процесі виховання людини на різних вікових етапах. До психологічних і соціально-психологічних механізмів можна віднести наступні:

Імпринтинг - фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей впливу на неї життєво важливих об'єктів.

Наслідування - даному випадку: один із шляхів довільного і найчастіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду.

Екзистенційний натиск - оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки в процесі взаємодії зі значущими особами.

Ідентифікація (ототожнення) - процес неусвідомлюваного ототожнення людиною себе з іншою людиною, групою, зразком.

Рефлексія - внутрішній діалог, в якому людина розглядає, оцінює, приймає або відкидає ті чи інші цінності, властиві різним інститутам суспільства, сім'ї, суспільства, однолітків, значущим особам і т.д. Рефлексія може являти собою внутрішній діалог кількох видів: між різними Я людини, з реальними або вигаданими особами та ін. За допомогою рефлексії людина може формуватися і змінюватися в результаті усвідомлення і переживання нею тієї реальності, в якій він живе, свого місця в цій реальності і себе самого [12].

До соціально-педагогічних механізмів соціалізації можна віднести наступні.

Традиційний механізм соціалізації представляє собою засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для його родини і найближчого оточення (сусідського, приятельського та ін.). Це засвоєння відбувається, як правило, на неусвідомленому рівні за допомогою фіксації, некритичного сприйняття панівних стереотипів. Ефективність традиційного механізму дуже рельєфно проявляється тоді, коли людина знає, "як треба", "що треба", але це його знання суперечить традиціям найближчого оточення. В такому випадку виявляється правим французький мислитель XVI ст. Мішель Монтень, який писав: "... Ми можемо скільки завгодно твердити своє, а звичай і загальноприйняті житейські правила тягнуть нас за собою" [19, с.25]. Крім того, ефективність традиційного механізму проявляється в тому, що ті чи інші елементи соціального досвіду, засвоєні або блоковані в силу змінених умов життя, можуть проявитися у поведінці людини при черговому зміні життєвих умов або на подальших вікових етапах.

Інституційний механізм соціалізації, як впливає вже з самої назви, функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства і різними організаціями, як спеціально створеними для його соціалізації, так і ті, що реалізують соціалізаційні механізми паралельно зі своїми основними функціями (виробничі, громадські, клубні та інші структури, а також засоби масової комунікації). У процесі взаємодії людини з різними інститутами, організаціями відбувається наростаюче нагромадження відповідних знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки, а також досвіду імітації і конфліктного чи безконфліктного уникнення виконання соціальних норм.

Треба мати на увазі, що засоби масової комунікації як соціальний інститут (інтернет, преса, радіо, кіно, телебачення) впливають на соціалізацію людини не лише за допомогою трансляції певної інформації, а й через подання певних зразків поведінки: ігрові комп'ютерні персонажі, герої книг, кінофільмів, телепередач. Стилізований механізм соціалізації діє в рамках певної субкультури. Під субкультурою загалом розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей певного віку або певного професійного чи культурного шару, який в цілому створює певний стиль життя і мислення тієї чи іншої вікової, професійної або соціальної групи.

Міжособистісний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими для нього особами. В його основі лежить психологічний механізм міжособистісного перенесення завдяки емпатії, ідентифікації і т.д. Значущими особами можуть бути батьки (в будь-якому віці), будь-який шановний дорослий, один-одноліток свого або протилежної статі та ін. Природно, що значимі особи можуть бути членами тих чи інших організацій і груп, з якими людина взаємодіє. А якщо це однолітки, то вони можуть бути і носіями вікової субкультури. Але нерідкі випадки, коли спілкування із значущими особами в групах і організаціях може чинити на нього сама група або організація. Тому доцільно виділяти міжособистісний механізм соціалізації як специфічний [47, с.235].

Соціалізація людини, а особливо дітей, відбувається за допомогою всіх названих вище механізмів. Однак у різних статевовікових і соціально-культурних груп, у конкретних людей співвідношення ролі механізмів соціалізації різне, і часом ця різниця має велике значення. Так, в умовах села, малого міста, селища, а також в малоосвічених сім'ях, у великих містах суттєву роль може відігравати традиційний механізм. В умовах великого міста особливо явно діють інституціональний і стилізовані механізми. Для людей явно інтровертірованого типу (тобто звернених всередину себе, підвищено тривожних, самокритичних) найважливішим може стати рефлексивний механізм. Ті чи інші механізми відіграють різну роль в тих чи інших аспектах соціалізації. Так, якщо мова йде про сферу дозвілля, про прямування моді, то провідним часто є стилізований механізм, а стиль життя нерідко формується за допомогою традиційного механізму.

В цілому процес соціалізації умовно можна уявити як сукупність чотирьох складових:

- стихійної соціалізації людини у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями;
- державної соціалізації, коли держава робить певні економічні, законодавчі, організаційні заходи для вирішення своїх завдань, які об'єктивно впливають на зміну можливостей і характеру розвитку, на життєвий шлях тих чи інших вікових груп;
- соціально контрольована соціалізація (виховання) - планомірного створення суспільством і державою правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини;
- більш-менш свідомої самозміни людини, що має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор (самостійності, самовдосконалення, саморуйнування), відповідно до індивідуальних ресурсів і належний чи ні об'єктивний рівень життя.

Використовуючи підхід, що має багато спільного з теорією культивування, різні теорії соціалізації акцентують увагу на тому, як Інтернет, завдяки своєму тотальному і паралельно не надто тривалому впливу, стають джерелом наших знань про світ і нашої ролі в ньому. В ХХ столітті діти соціалізуються і починають виконувати дорослі ролі набагато раніше, ніж це було кілька століть тому. Інтернет простір - це вікно, через яке діти дізнаються про світ дорослих, майже будь яка інформація не є для них таємницею. Таким чином, вплив інтернету полягає в гомогенізації стадій розвитку: діти стають схожими на дорослих, а дорослі - схожими на дітей.

Ще одна теорія соціалізації приділяє першочергову увагу умовам, що сприяють максимальному соціалізаційному впливу Інтернету та ЗМІ. Сукупний вплив інтернет-ресурсів на дітей найбільш великий тоді, коли відео чи ігри які призначені для розважальних цілей цілковито поглинають реальний світ та одночасно діти сприймають їх зміст як реалістичний, можливо через нездатність "критично мислити". Соціалізуючі ефекти особливо сильно позначаються на дітей, які більшість свого часу витрачають перебуваючи «під впливом» гаджетів, вони володіють мізерною альтернативною інформацією і не багатим (релевантним) життєвим досвідом. Наприклад, дуже ймовірно, що інтернет гра матиме сильний вплив на хлопчика, який часто в них грає або переглядає відео-огляд гри і сприймає як реалістичні зображення етнічних груп, з якими він рідко стикається в житті [57, с.117].

ЗМІ, особливо інтернет - це вкрай важливі джерела. Сприйняття дітьми реалій культури, в якій вони живуть, є частково справою рук Інтернет Мережі. Ця соціалізуюча роль Веб ресурсів може бути особливо значима в тих випадках, коли дитина живе в суспільстві, що відрізняється від того, в якому він народився. Порівнюючи американських дітей які проживали в США та дітей з інших країн виявлено, що іноземні діти знаходять телепередачі більш цікавими, проводять більше часу за їх переглядом, частіше ідентифікують себе з телевізійними персонажами і частіше та

охочіше використовують телебачення в освітніх цілях, ніж американські діти. У згоді з теорією культивування, вони також ставилися з великою довірою до соціальної реальності, якою її зображує Інтернет, телебачення. Те, що створюваний віртуальний світ здавався їм більш реальним, добре узгоджується з тим фактом, що вони менше безпосередньо стикалися з культурою і робили свої висновки на підставі її зображення. Дорослі іммігранти також часто звертаються до телебачення, щоб поповнити свої знання про США, як до, так і після свого прибуття в цю країну. У модулі 2.2 наведено приклади того, як телебачення використовується в якості соціалізуючого агента в трьох дуже різних суспільствах [58, с.99].

1.2. Соціально-психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

У нашій дослідницькій роботі ми розглянемо розвиток молодших школярів у цілому і специфіку прояву їх індивідуально-особистісних і вікових особливостей. Важається, що до 6 років дитина в основному готова до систематичного шкільного навчання. Про неї вже можна говорити як про особистість, оскільки він усвідомлює свою поведінку, може порівнювати себе з іншими. До початку шкільного періоду формується ряд нових психічних утворень:

- прагнення до суспільно значущої діяльності;
- здатність керувати своєю поведінкою;
- вміння робити прості узагальнення;
- практичне оволодіння мовою;
- вміння налагоджувати взаємозв'язки і співробітництво з іншими людьми.

У 6-7 річному віці у дитини перша велика зміна в житті. Провідною діяльністю стає навчання, змінюється уклад життя, з'являються нові обов'язки, новими стають і відносини дитини до оточуючих.

У біологічному відношенні молодші школярі переживають період другого округлення: у них в порівнянні з попереднім віком сповільнюється зростання і помітно збільшується вага; скелет піддається окостеніння, але цей процес ще не завершується. Йде інтенсивний розвиток м'язової системи. З розвитком дрібних м'язів кисті з'являється здатність виконувати тонкі рухи, завдяки чому дитина опановує навиком швидкого письма. Значно збільшується сила м'язів, всі тканини дитячого організму знаходяться в стані зростання [64, с.9].

У молодшому шкільному віці вдосконалюється нервова система, інтенсивно розвиваються функції великих півкуль головного мозку, посилюється соматична функція кори. Швидко розвивається психіка дитини. Змінюються взаємини процесів збудження і гальмування: процес гальмування стає сильнішим, але як і раніше переважає процес збудження - молодші школярі у високому ступені збудливі. Підвищується точність органів почуттів. Вікові зміни темпераменту, безсумнівно, знаходяться в прямій залежності від ходу дозрівання і розвитку організму дитини, перш за все мозкових основ психіки, властивостей нервової системи [65, с.24].

Дітей відрізняють деякі ознаки слабкості типу нервової системи, що означає не тільки малу витривалість, але і більш високу чутливість. Саме вікова слабкість нервової системи може обумовлювати в ранні роки особливу яскравість сприйняття, дитячу вразливість і такі риси, як легкість переходу до порушення, імпульсивність [52, с.29].

Характерні для дитячих вікових груп також інтенсивність емоційних переживань і їх нестійкість. Вельми звичайні стрімкі переходи від сумних сліз до посмішок, веселощів. Слабкість нервової системи дивним чином поєднується в роки дитинства з швидким відновленням енергії. Про ці своєрідності працездатності дитини К.Д. Ушинський писав: "Примусьте дитину сидіти, він дуже скоро втомиться, лежати - те ж саме; йти вона довго не може, не може довго ні говорити, ні співати, ні читати, і менш за все довго думати, а грається і рухається вона цілий день, змінюючи та перемішуючи

всі ці діяльності і не втомлюється ні на хвилину, а міцного дитячого сну достатньо, щоб відновити дитячі сили " [9, 314]

Не можна не враховувати, що існують вікові особливості темпераменту: в кожному дитячому віці - своя специфіка активності, емоційності і моторики. У молодшому шкільному віці характерні риси активності - це легкість пробудження інтересу і недостатня тривалість стану зосередженості, пов'язані з тією ж слабкістю нервової системи. І емоційність в цю пору життя, і моторика, інші, ніж в наступних шкільних віках. З роками відбувається як збільшення можливостей нервової системи, так і обмеження, втрата її цінних дитячих властивостей [11, с.114].

Найбільш простий, природний прояв темпераменту можна спостерігати в дитячому віці. Темперамент дає про себе знати дуже рано, вже на першому році життя, бо в основі темпераменту, як ми знаємо, лежать вроджені типи нервової системи. Вони складають задатки, або природні передумови, які функціонують, проявляються у дитини в його стосунках з оточуючими людьми і умовами життя.

У більшості молодших школярів риси темпераменту виявляються досить чітко і виразно. Чим старша дитина, тим складніше його відносини зі світом, тим частіше він відчуває вплив цього світу, які в тій чи іншій мірі можуть змінювати особливості його темпераменту.

Діти холеричного темпераменту активні. Вони швидко беруться за справу і доводять її до кінця. Вони люблять масові ігри та змагання, часто самі організують їх, приймаючи в них активну участь. Вони активні на уроці, легко включаються в роботу. Але їм важко здійснювати діяльність, що вимагає плавних рухів, повільного і спокійного темпу, так як їх природні особливості протилежні потрібним якостям. Холерик виявляє нетерпіння, різкість рухів, поривчастість і т.п. Тому він може зробити багато помилок, нерівно писати букви, не дописує слова та ін. Недостатня емоційна і рухова врівноваженість холерика може вилитися в нестриманість, запальність, нездатність до самоконтролю в емоційних обставинах. Дітям такого типу

темпераменту властиві уразливість і гнів. Стан образи або гніву бувають у них стійкими, тривалими. Шляхом виховання можна розвинути у холерика стриманість, направити властиву йому енергію на більш точне виконання діяльності, в результаті вправ, осмислення спільно з учнем його помилок і роботи з ним у дитини поступово розвивається новий темп діяльності [38, с.49].

Діти-сангвініки відрізняються великою жвавистю. Вони завжди готові взяти участь в будь-якій справі і часто беруться відразу за багато. Однак вони можуть так само швидко охолонути до початої справи, як і захопитися нею. Сангвініки можуть дати щиру обіцянку, але не виконати її. Вони приймають гарячу участь в іграх, але в процесі гри схильні постійно змінювати свою роль. Вони можуть легко образитися і заплакати, але образи забувають швидко, а їх рухливість нерідко обертається відсутністю належної зосередженості, поспішністю, а іноді і поверховістю. Шляхом розумного виховання можна допомогти дитині-сангвініку подолати байдужість, поверхове ставлення до справи, до однокласників, навчити її бути відповідальною за свої обіцянки, дати їй відчуття красу вірності в дружбі, в симпатіях.

Діти флегматичного темпераменту відрізняються повільно виникаючою, слабкою збудливістю. Їхні почуття мають слабку зовнішню виразність. Для них характерно спокійне і рівне поведіння. Це сумирні діти. Вони нетовариські, нікого не чіпають, не зачіпають. Якщо їх викликають на сварку, вони зазвичай намагаються її уникнути. Вони не схильні до рухомих і шумних ігор. Вони не образливі і зазвичай не бувають розташовані до веселоців. Шляхом виховання можна допомогти флегматикам подолати їх деяку лінощі, розвинути велику рухливість і товариськість.

Характер не є природженим, він формується під впливом умов життя і цілеспрямованого виховання. Дещо в характері є і вродженим - саме ті риси, які пов'язані з темпераментом. У формуванні характеру вирішальне значення

мають перші 7-8 років, дошкільний і молодший шкільний вік, коли закладається основа характеру людини.

На формування характеру впливають в першу чергу умови життя дитини, а так само формується в діяльності. Зі вступом до школи починається новий етап формування характеру. Дитина стикається з низкою нових і строгих правил і шкільних обов'язків, що визначають все його поведінку в школі, вдома, в громадських місцях. Ці правила і обов'язки розвивають у школяра організованість, акуратність, цілеспрямованість, наполегливість, систематичність, дисциплінованість, працьовитість. Виключно важливу роль у формуванні характеру грає шкільний колектив. У школі дитина вступає у відносини співдружності і взаємодопомоги з товаришами. У нього розвивається свідомість боргу і відповідальності перед колективом класу, школи, почуття товариства, колективізм. Так само дитина знайомиться з іншими мовами – англійською, німецькою, французькою. Він дізнається традиції і звичаї, історію та культуру Англії, Франції та ін., знайомиться з фольклором країн, особливостями будови мови і т.д., що, безсумнівно, залишає відбиток на розвиток молодшого школяра.

Основна умова виховання характеру молодших школярів полягає в єдності загальних вимог до них з індивідуальним підходом до кожного. Індивідуальний підхід, не повинен ні в якій мірі, порушувати загальних вимог. Риси характеру формуються при повторенні форм поведінки в житті і діяльності.

До кінця першого ступеня школи сприйняття дитини ускладнюється і поглиблюється, стає більш аналізує, диференціюються, приймає організований характер. Увага молодших школярів мимоволі, недостатньо стійко, обмежено за обсягом. Мислення у дітей початкової школи розвивається від емоційно-образного до абстрактно-логічного .Л.С. Виготський вказував, що в шкільний вік дитина вступає з відносно слабкою функцією інтелекту [33, с.98]. Мислення дітей розвивається у взаємозв'язку з промовою. Велику роль у пізнавальній діяльності школяра грає пам'ять. Його

мозок володіє такою пластичністю, яка дозволяє йому легко справлятися із завданнями дослівного запам'ятовування. Становлення особистості маленького школяра відбувається під впливом нових відносин з дорослими і однолітками, нових видів діяльності і спілкування, включення в цілу систему колективів. У молодших школярів складаються елементи соціальних почуттів, виробляються навички соціальної поведінки. Молодший шкільний вік надає більше можливості для розвитку моральних якостей особистості. Цьому сприяє і відома сугестивність школярів, їх довірливість, схильність до наслідування, а головне величезний авторитет, яким користується вчитель. У цьому віці, залишивши сім'ю, дитина входить в шкільний колектив і повинен підкорятися його вимогам, а також вимогам сусідів, вулиці, та ін. Вона може виконувати як окремі доручення, так і серйозні справи для сім'ї, дізнається шкільний розпорядок. Але, освоївши закони "гуртожитку", він намагається їх порушити, але щиро кається у своїх вчинках. Деякі хлопці не люблять дружби з однолітками і переживають, якщо один заводить нового друга. Люблять ігри, відповідально ставляться до своєї ролі, до поняття справедливості. Учитель для нього авторитет.

Воля не сформована, мотиви не усвідомлюються. Підвищена чутливість, здатність глибоко і сильно переживати превалюють над доводами розуму, школяр робить безліч необдуманих дій. Розвиток молодшого школяра - дуже складний і суперечливий процес. У цьому віці зростаюча людина повинна дуже багато чого зрозуміти, а тому потрібно максимально використовувати кожен день його життя. Головне завдання віку - розуміння навколишнього світу: природи, людських стосунків. Важливо відзначити, що для виконання цього завдання вчителю необхідно мотивувати учнів.

Мотивація - загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до активної пізнавальної діяльності [41, с.156]. З позиції учня слід вести мову про мотивації навчання. Мотивація як процес зміни станів і відносин особистості ґрунтується на мотивах, під якими розуміються конкретні спонукання, причини, що змушують учня вчитися, діяти, робити

вчинки. Класифікувати мотиви, що діють в системі навчання, можна за різними критеріями. За видами виділяють соціальні та пізнавальні мотиви. За рівнями ці мотиви поділяють на широкі і вузькі соціальні, мотиви соціального співробітництва, широкі пізнавальні, навчально-пізнавальні, самоосвіти. Так само мотиви діляться на зовнішні і внутрішні. Перші виходять від педагогів, батьків, класу, суспільства в цілому і набувають форму підказок, натяків, вимог, вказівок, пришвидчень або навіть примусів. Істинне джерело мотивації дитини знаходиться в самій дитині. Ось чому вирішальне значення надається не мотивам навчання - зовнішньому тискові, а внутрішнім спонукальним силам.

Навчання молодшого школяра в залежності від ситуації визначають і направляють різні мотиви:

- почуття обов'язку,
- бажання отримувати похвалу вчителя,
- боязнь покарання,
- звичка виконувати вимоги дорослих,
- пізнавальний інтерес,
- честолюбство,
- прагнення утвердитися в класі,
- бажання порадувати батьків,
- бажання отримати "п'ятірку",
- бажання отримати нагороду,

Серед цих мотивів один буде головним, провідним, інші - супутніми. Учитель буде виділяти головний мотив і діяти, спираючись перш за все на нього.

Таким чином, скласти первинне уявлення про переважання дії тих чи інших мотивів навчання можна, спостерігаючи ставлення школяра до навчання. Дослідження дозволяють виділити кілька ступенів включеності дитини в процес навчання: негативне, позитивне і байдуже. Для негативного ставлення школярів до навчання характерні бідність і вузькість мотивів,

слабка зацікавленість в успіхах, націленість на оцінку, невміння ставити цілі, долати труднощі, небажання вчитися, негативне ставлення до школи, вчителям. Байдуже ставлення має ті ж відмітні характеристики, але має на увазі наявність здібностей і можливостей - при зміні орієнтації можна досягти позитивних результатів. Здатний, але ледачий - правильна характеристика учнів, що належать до цього типу. На різних рівнях позитивного ставлення школярів до навчання спостерігається поступове наростання мотивації від нестійкої до глибокої усвідомленою. Найвищий рівень характеризується стійкістю мотивів, умінням ставити перспективні цілі, передбачати наслідки своєї навчальної діяльності та поведінки, долати перешкоди на шляху досягнення мети. Учень шукає нестандартні способи вирішення навчальних завдань, проявляється гнучкість мислення, перевага віддається творчій діяльності, збільшується частка самоосвіти.

1.3. Інформаційне середовище і проблеми соціалізації молодших школярів.

Очевидно, що для розуміння особливостей соціалізації, формування системи ціннісних орієнтацій учнів, абсолютно недостатньо обмежуватися розглядом механізмів цих процесів в рамках лише освітніх інститутів. Формування норм, зразків соціальної поведінки, особистісних ідеалів відбувається в складно організованому соціокультурному просторі, де поряд з такими інститутами, як школа і сім'я, важлива, а часом і провідна, роль належить Інтернет середовищу. Більш того, дослідження ЗМІ, комп'ютерних технологій і комунікацій саме в контексті соціальних проблем освіти, видається сьогодні особливо важливим, оскільки це ставить специфічний ракурс для розгляду як загальних соціокультурних змін інформаційного середовища, так і для розуміння трансформацій фундаментальних соціальних функцій самої освіти. Подібний розгляд ЗМІ та Веб ресурсів в контексті соціальних функцій освіти (і особливо процесів соціалізації) дозволяє абсолютно особливим чином проблематизувати не тільки роль Мережі в

процесах соціалізації, а й характер самої освіти. Іншими словами, принциповість пропонованого підходу полягає в тому, що для розуміння сучасної освіти як особливого соціального інституту необхідно розгляд його у взаємодії з іншими соціальними інститутами, також роблять вплив на процеси соціалізації [22, с.67].

Великі можливості характеру масової комунікації обумовлені в даний час, по-перше, потужним розвитком сучасних засобів передачі інформації (всесвітня мережа Інтернет, мільярдні тиражі газет і журналів, мільйони радіоприймачів, телевізорів, супутникового зв'язку). По-друге, процесами демократизації і розвитком свободи в нашій країні, де Інтернет та засоби масової інформації відіграють ключову роль.

У зв'язку зі змінами в суспільному житті країни основною метою масової комунікації на сьогоднішній день стає формування у людей особистісного ставлення до дійсності, до змісту переданої інформації, вироблення певної соціальної позиції, яка інтегрує якості особистості і надає певну спрямованість її діяльності.

В соціально-педагогічному плані значимі наступні функції масової комунікації: [5]

Інформаційно-пізнавальні. Інтернет, преса, телебачення, радіо, кіно орієнтуються на потребу людей в отриманні різноманітних фактів і даних про цікаві явища та суспільні події. За допомогою соціальних мереж в Інтернеті та засобів масової інформації ми постійно дізнаємося про життя в нашій країні і за кордоном, наукові відкриття і спортивні досягнення, новинах науки і мистецтва і т.д.

Нормативна. За допомогою Інтернет середовища, ЗМІ пропагуються норми і зразки поведінки в суспільстві, затверджується система цінностей. У зв'язку з цим, Веб-ресурс виступає в ролі важливого суспільного регулятора життєдіяльності людей.

Соціально-проблемна. Всесвітня сітка долучає кожну людину як члена суспільства до найважливіших актуальних проблем сучасності. При цьому

враховується бажання глядачів, слухачів, читачів бути в курсі громадської думки, обговорювати нагальні проблеми і питання, які хвилюють мільйони людей.

Інтеграційна. Інтернет об'єднує маси навколо ідей, які існують в даний час в політичній системі нашої країни, формує у людей спільні погляди, позиції, оцінки тих чи інших подій, створює психологічний тонус в суспільстві.

Розважально-компенсаторна. Відпочинок перед екраном монітора дозволяє розслабитися після трудового дня або навчального часу, змінити емоційний фон і одночасно отримати заряд відсутніх в реальному житті яскравих вражень. Ця функція Інтернету особливо значуща для шкільного віку, так як дозволяє зменшити властиву йому емоційну незадоволеність.

Фонова. Через доступність прослуховування будь якої інформації з усього світу через Мережу дозволяють багатьом людям уникнути самотності - явище, давно вже стало абсолютно звичним.

Ми в праві констатувати, що в даний час зросла розважально-компенсаторна і фонова функції Інтернету через поверхневе сприйняття соціально значимої інформації, що ставить перед педагогами проблему формування критичного ставлення до масових інформаційних процесів в нашому суспільстві.

" Всесвітня «павутина» для широких кіл глядачів і, особливо, для молоді є першим каналом поширення норм, цінностей, смаків, в тому числі, і в галузі культури, масова, популярна енциклопедія культурного життя" [3]. В результаті дослідження виявилось, що левову частку вільного часу "з'їдає" проведення часу в Мережі, або за екраном телевізора [1].

"Вивчаючи життя через екран монітора, діти засвоюють і певні моделі поведінки. Звідси неадекватна поведінка, найчастіше агресивна, з різним ступенем вираженості агресії - гнів, сварка, бійка. Дитина в цьому віці хоче мати свого героя, якому можна наслідувати, про який можна говорити. І

зазвичай такий герой приходиться з онлайн ігор, будучи найчастіше результатом не особистого, а масового вибору кумира "[2].

В умовах науково-технічного прогресу істотний вплив на художню і естетичну діяльність людини надають Інтернету. Масова комунікація - це поширення інформації за допомогою спеціальної системи засобів інформаційних спілкувань, орієнтованих на сприйняття різними групами людей. [5]

Потрібно враховувати, що специфіка будови ідеалів молодших школярів така, що вони представлені як нерозчленоване ціле, в якому якості особистості не відокремлені від вчинків. "Діти і підлітки - особистості ще не сформовані, без стійкої життєвої позиції. Не знаючи справжніх цінностей. Вони легко приймають цінності уявні, брехливі, що веде до втрати духовної культури" [2].

Можна припустити, що, вибираючи в якості свого ідеалу популярного відеоблогера, кумира з віртуальних спільнот та ін., молодший школяр буде наслідувати та ще й засвоювати (навіть на підсвідомому рівні) ідеї ненависті, вбивства і, може бути, навіть і діяти на основі засвоєних ідей.

РОЗДІЛ II

Інтернет як глобальний інформаційний простір та середовище соціалізації молодших школярів.

2.1 Інтернет як новітнє електронне середовище соціалізації.

Поширення мережі Інтернет йде дуже високими темпами. Можна з упевненістю стверджувати, що «всесвітня павутина» стає невід'ємним елементом життя нашого суспільства. Кількість користувачів інтернетом зростає стрімкими темпами. Цікаві дані про те, хто є користувачем інтернету. Дослідники поділяють їх на кілька категорій: випадкові відвідувачі; постійні користувачі визначених ресурсів; «Працівники Інтернету»; ті, кого можна назвати «жителями Інтернету». Середній вік користувача Мережі становить 35,1 рік.

Користувачі Мережі відрізняються високим рівнем освіти, мають високий рівень доходів. Найбільшою є категорія користувачів, зайнятих в сфері освіти, за нею йде категорія користувачів, діяльність яких пов'язана з комп'ютерами, далі - професіонали в різних областях.

Ряд спеціальних досліджень дозволив виявити домінуючу мотивацію користування Інтернетом. На першому місці стоїть пізнавальний мотив (його назвали 64% респондентів), що дозволяє задовольнити потребу в пошуку та отриманні інформації різної спрямованості. Далі слід відмітити діловий мотив - 52% респондентів звертаються до послуг Інтернету для встановлення контактів і взаємодії з партнерами, для організації роботи установ, фірм тощо. Крім того, Інтернет надає користувачам можливість реалізувати свою потребу в спілкуванні з іншими людьми, знайти своє місце в групі, знайти почуття приналежності до неї. Цю потребу реалізує 51% респондентів і, таким чином, мотив афіліації займає третє місце в мотивації користувачів Інтернету. Наступним за значимістю називається мотив самореалізації (47%): пошук способів розвитку своїх можливостей, способів спілкування, формування інтересів засобами Інтернету [28, с.49].

Можливість вільного доступу до поширюваним на електронних носіях інформаційним і іншим продуктам і ресурсам Мережі створює умови для опосередкованого взаємодії користувача Інтернету зі світом і для його існування у віртуальному просторі Мережі. Інтернет породжує особливий культурний простір для своїх користувачів.

Подібно до того, як Земля населена мільйонами людей, Інтернет «населяють» мільйони комп'ютерів, які завдяки використанню єдиного протоколу обміну інформацією і особливою системою адресації (IP-адреси, доменні імена) ідентифікують і знаходять один одного. Взаємодія в мережі Інтернет призвела до появи безлічі «віртуальних світів», суб'єктами яких є реальні і віртуальні особистості, групи і спільноти. Під реальними особистостями тут слід розуміти користувачів, які виходять в Інтернет під своїм ім'ям і мережева активність яких корелює з реальним життям.

Реальні спільноти і групи в Інтернеті, як правило, представляють собою первинні соціальні групи, сформовані в реальному житті і представлені на сайтах, форумах, блогах, створених для анонсування та обговорення заходів, що проводяться цими спільнотами і групами, а також для комунікації їх членів. Прикладом може послужити форум групи студентів певного вузу, корпоративний портал будь-якої організації і т.д. Учасники таких об'єднань, в основному, знайомі між собою в реальному житті.

Віртуальні спільноти і групи часто створюються як вторинні соціальні групи (блог любителів футболу, форум web-програмістів, сайт фанатів ФК «Динамо» Київ та ін.), знайомими або незнайомими між собою в реальному житті людьми, до яких згодом примикають інші користувачі Інтернету, об'єднані спільною ідеєю або метою [32, с.11].

Потрапляючи в інтернет-спільноту, користувач знаходить певний статус, який визначається його затребуваністю або і владою в цій спільноті. Наприклад, в блогах високим статусом володіє користувач, у якого велика

кількість читачів котрі залишають велику кількість коментарів до того, що він пише.

Як і в реальному житті, в Інтернеті статуси можуть бути запропонованими і досягаються. Запропонованим статусом володіє користувач, що виходить в мережу без маски віртуальності, як реальна особистість. Його статус буде певним чином корелювати зі статусом в реальному житті. Якщо статус в реальному житті високий, він буде високим і в Інтернеті.

Однак бувають винятки, коли користувач з невисоким статусом в реальному житті поступово завойовує авторитет в Інтернеті. Крім того, в соціальній системі Інтернету формується своя електронна культура, в якій можна виділити властиві їй елементи: мова, норми і традиції. За однією з класифікацій мов вони діляться на природні, штучні і вторинні. Природні мови спілкування в Інтернеті базуються на природних мовах з реального життя. Більшість інтернет-спільнот має свої традиції, які приходять з реального життя або формуються за допомогою довгого спілкування в мережі. Так, наприклад, традиційними на форумах, в блогах і чатах стали спільні зустрічі Нового року, святкування віртуальних весіль і днів народження (для користувачів, які проводять більшу частину свого часу в Інтернеті) або апостеріорне викладання фотографічних і текстуальних звітів про минулі події (для користувачів, які проводять меншу частину свого часу в Інтернеті).

Ще одним консолідуючим фактором є норми поведінки, моральна сторона яких відповідає нормам поведінки в реальному житті, хоча їх дотримання манкірують можливістю швидкого виходу із товариства та входу в нього під іншим ім'ям. Технічна сторона поведінки повинна бути такою, при якій діяльність кожного користувача мережі не заважає роботі інших користувачів. Зокрема, пропонується заборона на спам, заборона несанкціонованого доступу, дотримання правил, встановлених власниками ресурсів і т.д.

Нормативи поведінки поступово починають регулюватися і економічними факторами. Це пов'язано з перекладом в електронний вигляд фінансових і споживчих послуг (віртуальні магазини, електронні платежі і т.д.), які реалізуються через інформаційний простір Інтернету, стратифікованих власниками доменів і провайдерами. Останні визначають можливість доступу і правила поведінки користувача на своїх інформаційних територіях [56, с.115].

Комунікація, що здійснюється за допомогою Інтернету, різноманітна. Існують наступні основні види спілкування в мережі.

1. Спілкування в режимі реального часу:

- з одним співрозмовником;
- з великою кількістю людей одночасно.

2. Спілкування, при якому повідомлення до адресата приходять з відстрочкою:

- з одним співрозмовником;
- з багатьма людьми.

До засобів інтернет-комунікації можна віднести наступне.

Чати. Чат (англ. Chat - базікати) - сайт, що надає можливість обмінюватися текстовими повідомленнями відразу декільком користувачам в режимі реального часу, а також програмне забезпечення, що дозволяє організувати таке спілкування. Для них також існує назва ІМ (Instantmessengers) - класу програм, призначених для обміну повідомленнями через Інтернет в реальному часі. Найбільш популярними інтернет-чатами є Viber, Facebook Messenger, Telegram, WhatsApp та ін. Комп'ютерна програма, що надає можливість обмінюватися текстовими повідомленнями користувачам в режимі реального часу. Пользователь служби працює з програмою-клієнтом (месенджером), запущеної на пристрої, з'єднаному з мережею Інтернет. Месенджер підключається до сервера. Через сервер здійснюється пошук і зв'язок з іншими клієнтами, а обмін службовими

даними, повідомленнями між користувачами може здійснюватися як через сервер, так і без його участі.

Торкаючись історичного факту, можна віднайти дані про один з перших популярних чатів, який в народі називався «аською». Спочатку назва «ICQ» ототожнювалося з однойменною програмою, яку створили в листопаді 1996 року старшокласники з Тель-Авіва Арік Варді, Яір Голдфінгер, Сефі Вігісер і Амнон Амір. Назва являє собою аббревіатуру звучання англійської фрази «Iseekyou», що в перекладі означає «я шукаю тебе». Згодом з'явилися й інші ICQ-клієнти [29, с.75].

Також існують голосові і відеочати, які забезпечують можливість спілкуватися як за допомогою звичайного текстового листування, так і одночасно чути і (у випадку з відеочатом) спостерігати один за одним через веб-камеру. Найбільш популярна в даний час програма, яка реалізує ці можливості, - Skype - безкоштовне власницьке програмне забезпечення з закритим кодом, що забезпечує шифрований голосовий зв'язок через Інтернет між комп'ютерами (VoIP), а також платні послуги для дзвінків на мобільні і стаціонарні телефони. Програма також дозволяє здійснювати конференц-дзвінки (до 25 голосових абонентів, включаючи ініціатора), відеодзвінки (в тому числі відеоконференції до 10 абонентів), а також забезпечує передачу текстових повідомлень (чат) і передачу файлів. Єсть можливість замість зображення з веб-камери передавати зображення з екрану монітора. Компанія Skype була заснована двома підприємцями - шведом Нікласом Зеннстремом (Niklas Zennström) і данцем Янусом Фріісом (Janus Friis). Авторами програмного забезпечення стали естонці Ахті Хеінла, Прііт Касесалу і Яан Таллінн. Перший реліз програми і сайт з'явилися у вересні 2003 року.

Форуми. Форум - це інструмент інтернет-комунікації, розташований як сторінка сайту або як окремий сайт. Форум зазвичай складається з розділів, які в свою чергу діляться на теми, в яких користувачі, замасковані під ніками, пишуть свої повідомлення на дану тему.

Відеоконференції. Відеоконференція - це область інформаційної технології, що забезпечує одночасно двосторонню передачу, обробку, перетворення і подання інтерактивної інформації на відстань в реальному режимі часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Використовуючи відеокамеру і мікрофон, користувачі Інтернету можуть бачити і чути один одного . Однак маса різноманітних технічних проблем, пов'язаних з досягненням високоякісного проведення відеоконференцій, роблять їх набагато менш поширеною формою спілкування [27, с. 47].

Електронна пошта (e-mail) - технологія і надані нею послуги з пересилання і отримання електронних повідомлень (так звані листи або електронні листи) по розподіленій (в тому числі глобальній) комп'ютерній мережі.

Блоги. Блог (англ. Blog, від weblog - інтернет-журнал подій, інтернет-щоденник) - веб-сайт, основний вміст якого - регулярно додаються записи, що містять текст, зображення або мультимедіа. Для блогів характерні недовгі записи тимчасової значущості, відсортовані в зворотному хронологічному порядку (останній запис зверху). Відмінності блогу від традиційного щоденника обумовлюються середовищем: блоги зазвичай публічні і передбачають сторонніх читачів, які можуть вступити в публічну полеміку з автором (у коментарі до блогозапису або своїх блогах). Людей, які ведуть блог, називають блогерами. Сукупність усіх блогів Мережі прийнято називати блогосферою [45, с. 118].

Соціальні мережі. Соціальна мережа - це інтерактивний багатокористувацький веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Сайт являє собою автоматизоване соціальне середовище, що дозволяє спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом. Також бувають соціальні мережі для пошуку не тільки людей за інтересами, а й самих об'єктів цих інтересів: веб-сайтів, прослуховування музики і т.п. У таких мережах зазвичай використовується фолксономія.

Зазвичай на сайті мережі можливо вказати інформацію про себе (дату народження, школу, вуз, улюблені заняття і інше), по якій аккаунт користувача зможуть знайти інші учасники. Розрізняються відкриті і закриті соціальні мережі. Одна із звичайних рис соціальних мереж - система «друзів» і «груп».

Фактично соціальні мережі з'явилися з формуванням соціуму як такого, а ось ідея про те, що взаємодію людей можна образно уявити у вигляді мережі (в вузлах якої знаходяться індивідууми, а їх лінії можуть інтерпретуватися як відображення взаємодії в парах), виникла значно пізніше, але, звичайно, задовго до створення Інтернету. Ще в 1902 році відомий соціолог Ч. Кулі писав: «Людину можна уявити як точку перетину будь-якої кількості ліній, які позначають соціальні групи, при цьому число ліній відповідає числу груп, до яких належить даний індивід» [26, с. 75].

Переможний хід по Інтернету соціальні мережі почали в 1995 році з американського порталу Classmates.com. Проект виявився досить успішним, що в наступні кілька років спровокувало появу не одного десятка аналогічних сервісів. Але офіційним початком буму соціальних мереж прийнято вважати 2003-2004 роки, коли були запуснені LinkedIn, MySpace і Facebook.

І якщо LinkedIn створювалася з метою встановлення / підтримки ділових контактів, то власники MySpace і Facebook зробили ставку в першу чергу на задоволення людської потреби в самовираженні. Адже, відповідно до піраміди А. Маслоу, саме самовираження є вищою потребою людини, випереджаючи навіть визнання і спілкування. Соціальні мережі стали свого роду Інтернет-притулком, де кожен може знайти технічну і соціальну базу для створення свого віртуального «Я». При цьому кожен користувач отримав можливість не просто спілкуватися і творити, але і ділитися плодами своєї творчості з багатомільйонною аудиторією тієї чи іншої соціальної мережі.

У різних регіонах популярність соціальних мереж різна. Так, мережі MySpace, Facebook, Twitter і LinkedIn більш популярні і поширені в Північній

Америці. Інші мережі: Nexoria (Канада); Bebo (Великобританія); Facebook, Hi5, dol2day (Німеччина), Tagged.com (англ.), XING (англ.) I Skyrock (в різних країнах Європи); PublicBroadcastingService, Orkut, Facebook і Hi5 (Південна і Центральна Америки) (55% бразильських користувачів мереж воліє Orkut); Friendster, Multiply, Orkut, Xiaonei і Cyworld (Азія).

За кількістю користувачів лідирують Facebook (2 000000000), MySpace (255 000 000), WindowsLiveSpaces (120 000 000), HabboHotel (121 000 000), ВКонтакте (109 698 570), Friendster (Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Сінгапур, 90 000 000), Hi5 (80 000 000), Tagged.com (70 000 000) [34, с. 36].

Популярними були також російськомовні соціальні мережі «ВКонтакте» і «Однокласники».

«ВКонтакте» - найбільша соціальна мережа, другий сайт в Україні за відвідуваністю. Сайт спочатку позиціонував себе як соціальна мережа студентів і випускників елітних російських вищих навчальних закладів, пізніше - як універсальний спосіб зв'язку для всіх соціальних груп і віків. У січні 2009 року «ВКонтакте» вперше обігнав за відвідуваністю головного конкурента - «Однокласники». А вже в квітні на сайт «ВКонтакте» зайшло 14,3 мільйона користувачів, тоді як на «Однокласники» - 7,8 мільйона, що майже в два рази менше. Довгий час про власників сайту не було точних відомостей. «Однокласники.ru» - соціальна мережа, аналог сайту Classmates.com (англ.), який використовується для пошуку однокласників, однокурсників, колишніх випускників та спілкування з ними. Проект запущено 4 березня 2006 року. Автор проекту і творець сайту - Попков Альберт Михайлович.

Сайт є одним з найпопулярніших ресурсів російськомовного Інтернету, займаючи, за деякими даними, одне з лідируючих місць по щомісячному охопленню для аудиторії російських інтернет-користувачів 14-55 років (дані на липень 2009 року), серед сайтів, що не відносяться до пошукових систем і серед усіх україномовні ресурсів. За даними власної статистики сайту, на

лютий 2010 року зареєстровано 45 мільйонів користувачів, відвідуваність сайту - 10 млн. відвідувачів на добу [23].

Інтернет - це не тільки сфера комунікації, а й велика бібліотека, де можна знайти тексти на будь-яку тему. При цьому Інтернет надає користувачеві можливість самому вирішити для себе, яка інформація йому корисна, а яка ні. Відсутність зовнішніх обмежень на отримання інформації Інтернет (крім Китаю, поки не контролюється Урядом або ким-небудь) - ймовірно, одне з найпривабливіших його властивостей. Однак безконтрольність доступу до ресурсів Інтернету приховує в собі і серйозні потенційні небезпеки для людини. У глобальній мережі міститься велика кількість ресурсів порнографічного змісту, які демонструють і пропагують різні форми насильства, що популяризують різні методи маніпуляції свідомістю, насаджували містицизм, расизм, сексизм і ін.

У просторі Інтернету присутня певна кримінальна складова, яка включає в себе різнопланові ресурси: з одного боку, - сайти терористичних організацій і груп і різних екстремістських і радикальних рухів, з іншого - казино, ігрові автомати, букмекерські контори, тоталізатори, які в масі своєї пов'язані з організованою злочинністю (незалежні експерти вважають, що тільки в Україні віртуальні рулетки приносять від 200 до 500 млн. доларів США на рік) [25, с.18].

Вплив інформаційного компоненту на соціум в цілому і на процеси соціалізації зокрема різко зросла з моменту їх якісної зміни, що надала користувачам інформації можливість активно брати участь в русі і перетворенні інформаційних потоків. В силу цього інформація як цінність суспільства нового типу визначається не тільки і не стільки її загальнодоступністю, пізнавальним, економічним або політичним потенціалом, скільки можливістю персоналізації, що визначає нові грані самоідентифікації особистості. Таким чином, нове інформаційне середовище виступає одночасно і засобом, і середовищем соціального розвитку особистості [31, с.46].

В даний час відбувається інтенсивне експериментування з анонімністю від граничного саморозкриття з елементами ексгібіціонізму (тут - оголення найінтимніших почуттів, вчинків, переживань тощо.) і / або аггравації (тут - перебільшення своїх труднощів з метою викликати співчуття та ін.) До обману, схильності до маніпулювання та спроб фактично управляти думкою про себе.

Так, в чаті є можливість послати окремій особі повідомлення, якого група може і не бачити, проте для підлітків особливу привабливість представляє саме можливість групового спілкування. У середовищах мультимедійного чату такого типу текстові переговори часто відбуваються у віртуальному просторі, де учасники використовують маленькі іконки візуалізації, так звані аватари, щоб представити себе. Деякі користувачі (особливо підлітки) люблять представлятися вигаданими образами, змінюючи ім'я, вік, особистість. Деякі середовища чату (наприклад, розраховані на багато користувачів системи віртуальної реальності) представляють собою заплутаний фантастичний світ, в якому учасники створюють різні типи вигаданих ролей і сценаріїв. Це нагадує живий роман зі своїми персонажами і сюжетами. Неможливість бачити і чути іншу людину робить чат досить неоднозначним і анонімним засобом спілкування, тим більше що люди не знають справжніх імен один одного.

Багатьма вченими в рамках питання інтернет-комунікацій розглядається проблема соціальної ідентичності користувачів. Чим більше місце самокатегоризації займає соціальна ідентичність, тим нижче активність користувачів в Інтернеті. При цьому ідентифікація з віртуальною соціальною групою за своїм впливом на активність користувача аналогічна ідентифікації з реальними соціальними групами: високий ступінь ідентифікації та з реальною, і віртуальною соціальною групою перешкоджає прояву активності користувачів в Інтернеті.

Говорячи про проблему ідентичності користувачів Інтернету, необхідно торкнутися феномену створення «віртуальних особистостей».

Йому приділяють увагу такі дослідники, як Дж. Семпсі, А.Е. Жічкіна. Даними авторами виділяється дві групи причин створення «віртуальних особистостей»: мотиваційні (задоволення вже наявних бажань) і «пошукові» (бажання випробувати новий досвід як деяка самостійна цінність) причини. У першому випадку створення «віртуальної особистості» несе в собі компенсаторну функцію. На думку К.С. Йонг, Дж. Семпсі, така «віртуальна особистість» існує як «для себе», здійснюючи ідеал «Я» або, навпаки, реалізуючи деструктивні тенденції користувача, так і «для інших» з метою справити певне враження на оточуючих.

У другому випадку «віртуальна особистість» створюється для розширення вже наявних можливостей реальної соціалізації, отримання нового досвіду. Так А.Є. Жічкіна вважає, що створення «віртуальної особистості» не є компенсаторним прагненням з подолання об'єктивних або суб'єктивних труднощів реального спілкування і взаємодії: досить часто «віртуальна особистість» виявляється не співвідносна ні з «ідеальним», ні з «реальним» Я [34].

Електронна пошта привертає деяких тим, що при спілкуванні співрозмовники не бачать і не чують один одного (може мати місце повна анонімність), що виглядає особливо привабливим в підлітковому і ранньому юнацькому віці, коли люди часто відчують певні труднощі при встановленні безпосереднього контакту з іншими людьми. Крім того, електронна пошта дозволяє виключити можливість прочитання персонального повідомлення третіми особами, забезпечуючи тим самим інтимність спілкування.

Таким чином, спілкування за допомогою Інтернету створює перспективи подолання комунікативного дефіциту і розширення кола спілкування, підвищення інформованості в обговорюваних питаннях, захищеності від найбільш грубих маніпулятивних дій, обміну ситуативними емоційними станами і настроями.

Спілкування в Інтернеті, мабуть, найбільшою мірою привабливо в ранньому дитячому віці, коли шукають нових друзів і нові субкультури, намагаючись знайти почуття приналежності до тієї чи іншої групи. В Інтернеті дитина отримує можливість спілкування з практично безмежною кількістю людей і груп за інтересами, зі всілякими типами особистостей, дізнається безліч історій, має можливість обмінятися думками та обговорити цікаві для себе питання. Пошук свого кола спілкування йде паралельно тенденції автономізації від батьків. Підлітки хочуть бути незалежними, займатися чимось своїм. Мережа Інтернету в цьому плані особливо приваблива - вона дозволяє задовольнити потребу в лідерстві і спонукає до кмітливості. З іншого боку, підлітки все ж бояться повної автономізації.

Відомо, що підлітковий і юнацький періоди - час стресів і фрустрацій. Діти відчувають стрес всюди - в школі, в сім'ї, спілкуючись з друзями. Що робити з цим почуттям незадоволеності, особливо коли воно пов'язане з сексуальністю і агресією, і до того ж посилюється гормональними сплесками? Необхідно дати вихід своїм емоціям, для чого анонімний світ кіберпростору підходить якнайкраще (Дж. Салер).

Фактори новизни і незвичності досвіду, що дозволяє варіювати ступінь анонімності спілкування, мають надзвичайно велике значення. Новизна природно залучає молодь, яка, згідно з наявними даними, найбільш активно експериментує з анонімними формами спілкування. Крім того, підлітки, як і люди більш старшого віку, високо цінують можливість компенсувати і нейтралізувати в ході опосередкованого Інтернетом спілкування ті перешкоди, які нерідко роблять хворобливими безпосередні контакти: справжні чи уявні недоліки власної зовнішності, дефекти мови (наприклад, заїкання), деякі властивості характеру (сором'язливість і ін.) або психічні захворювання (наприклад, аутизм). При високому ступені анонімності спілкування такого роду недоліки неважко приховати, а в разі настирливих розпитувань на чутливу тему спілкування може бути перервано [38, с.50].

Ступінь соціальної зрілості користувачів молодших вікових груп, які проводять багато часу в Інтернеті, зростає. Кіберпростір відкриває масу можливостей задовольнити потребу в самовираженні, дослідженні та експериментуванні в плані розуміння власної особистості (Дж. Салер). Анонімність в інтерактивному спілкуванні заохочує їх обговорювати такі питання, про які вони не змогли б поговорити в реальному житті. Можливість варіювати ступінь анонімності в спілкуванні має, як показує практика застосування Інтернету, великою притягальною силою. Часто ховаються справжнє ім'я, вік і соціальний статус, справжні факти біографії підміняються або доповнюються вигаданими, неадекватним чином подаються відомості про досвід, компетентності, замість реальних описуються соціально схвалювані особистісні якості, в тому числі схвалювані лише у вузькому соціумі, субкультурі, андеграунді (наприклад, кіберпанків, музичних фанатів, гравців в комп'ютерні ігри і т.д.). З психологічної точки зору подібна активність може бути охарактеризована, правда, з деякими застереженнями, як позитивна. Дійсно, при цьому розширюється психологічний досвід, розвивається соціальна компетентність, реалізуються такі суттєві потреби, як бажання, з одного боку, виділитися з натовпу, бути поміченим і впізнаваним, а з іншого боку, приєднатися до референтної групи (субкультури), схватися і розчинитися в ній, розділивши групові цінності і відчувши себе захищеним.

Важливою негативною стороною комунікативного застосування Інтернету можна вважати інтернет-аддикцію (інтернет-залежність): подібне спілкування здатне цілком затьгувати суб'єкта, не залишаючи йому ні часу, ні сил на інші види діяльності. Однак термін «залежність від Інтернету» виглядає спірним, якщо підходити до нього з суворо медико-психологічними критеріями: в Україні ця залежність не згадується в офіційних переліках захворювань, не цілком ясні і критерії, що відрізняють цей феномен від інших людських захоплень (колекціонування, пристрасть до покупок, графоманство, перегляд телепередач, гіпертрофована турбота про власне

здоров'я і ін.), не менше сильно виражених, проте зазвичай не визнаються патологічними видами залежності. Але, як приклад в такій країні як США, Велика Британія питанням інтернет-аддикції зайнялись на державному рівні, так у Китаї 2008 року інтернет залежність було визнано офіційно хворобою та розроблено перелік діагностичних критеріїв та програму лікування від цієї залежності. У найбільш розширювальному сенсі до проявів залежно від Інтернету відносять не тільки залежність від соціальних застосувань Мережі, тобто опосередкованого спілкування, а й прихильність до азартних ігор в Інтернеті, електронним покупкам і аукціонам; пристрасть до навігації по WWW; онлайн-ігор; порнографії в Інтернеті. У порівнянні з іншими видами залежностей (наприклад, від алкоголю і наркотиків), інтернет-залежність у меншій мірі шкодить здоров'ю людини, не руйнує його мозок і здавалася б досить безпечною, якщо б не явне зниження працездатності, ефективності функціонування в реальному соціумі. Як і наркотик, спілкування в Інтернеті може створювати ілюзію благополуччя, уявну можливість вирішення реальних проблем, проте в дійсності цих проблем не вирішує.

Однак найбільш значний обсяг дослідницької та консультативної роботи в цій області виконано на основі аналізу залежності від опосередкованого Інтернет-спілкування.

Дослідники наводять різні критерії, за якими можна судити про Інтернет-залежності. Так, К. Янг називає такі чотири ознаки:

- 1) нав'язливе бажання перевірити e-mail;
- 2) постійне бажання наступного виходу в Інтернет;
- 3) скарги навколишніх на те, що людина проводить занадто багато часу в Інтернеті;
- 4) скарги навколишніх на те, що людина витрачає занадто багато грошей на Інтернет [32, с.56].

Інтернет - це безперервно самооновювана модель сукупного духовного і матеріалізованого інформаційного потенціалу суспільства, і в

цій своїй якості вона являє собою потужний інформаційний базис для найрізноманітніших видів і напрямків людської діяльності.

Пізнавальна діяльність в Інтернеті є пошук інформації, як за ключовими словами, так і через перехід від одного гіпертекстового посилання до іншого - таке «ходіння» по посиланнях отримало назву навігації. Як правило, кожен, хто поміщає на своїй web-сторінці будь-яку інформацію, посилається на інші сторінки в Інтернеті. Таким чином, у користувача, навіть якщо він шукав якусь конкретну інформацію, є можливість переходити від одного посилання до іншого практично нескінченно. Більш ефективний пошук інформації передбачає використання можливостей широко представлених в Інтернеті спеціальних пошукових систем (наприклад: Yandex, Rambler, Yahoo, Google та ін.). При цьому в Інтернеті можна знайти інформацію абсолютно різного роду і якості: від монографій, наукових статей, періодичних видань та художніх творів до домашніх сторінок школярів і домогосподарок. До теперішнього часу великого поширення на теренах «всесвітньої павутини» отримали всілякі пізнавальні та освітні ресурси: інтернет-енциклопедії і довідники, навчальні курси, електронні бібліотеки, мережеві картинні і фотогалереї та ін.

Один із способів використання інформаційних можливостей комп'ютерів і ресурсів Інтернету для цілеспрямованого розвитку людини - отримують сьогодні все більшого поширення організованих форм дистанційної освіти. Організація таких форм освіти полягає в пересиланні замовнику інформаційних матеріалів на електронних носіях або в створенні і розміщенні на сторінках Інтернету певним чином структурованих навчальних матеріалів, що орієнтують учнів в інформаційному просторі бази знань, а управління здійснюється за допомогою алгоритмів навчальної діяльності, представлених у формі інструкцій по роботі з цими матеріалами.

Переваги дистанційних форм освіти перед традиційними полягають, перш за все, в можливості користувача самостійно визначати власну освітню траєкторію, зокрема шляхом вибору досліджуваних курсів.

У цих умовах істотно розширюються можливості життєвого і, особливо, професійного, самовизначення особистості. Так, наприклад, відомий випадок, коли дві молодих людини з Лонг-Айленда (США), Бен Коен і Джеррі Грінфілд, за 5 доларів пройшли курс дистанційного навчання мистецтву виробництва морозива, що дозволило їм згодом заснувати власну імперію з виробництва цього популярного продукту.

Комп'ютер і Інтернет надають широкий спектр можливостей для творчої самореалізації людини в процесі створення і редагування зображень, моделювання тривимірних об'єктів і ландшафтів, створення аудіо- та відеоконтенту, комп'ютерної анімації, розробки авторських мультимедійних навігаційних, довідкових та навчальних систем, web-дизайну і багато чого іншого.

Можливість демонстрації результатів творчості і отримання як прямої, так і непрямой оціночної реакції (відгуків про продукт, прохань поділитися досвідом його створення, дати консультацію), забезпечують необхідні умови для самопрезентації і самоствердження людини.

Анонімна демонстрація продукту творчості дозволяє пом'якшити наслідки його негативної оцінки, а різні способи маніпулювання ідентичністю (як, наприклад, приписування продукту сумнівної якості вигаданому автору) дозволяють стати практично невразливим для критики і засудження з боку користувачів Мережі.

Все це привабливо особливо для підлітків, істотно обмежених у доступних, безпечних для особистості, дозволених суспільством дорослих і вільних від контролю з його боку способах самовираження, самореалізації та самоствердження.

Слід зазначити, однак, що в умовах відсутності зовнішнього контролю творча діяльність може набувати асоціальний характер. Прикладом може служити гіпертрофоване (далеко виходить за межі професійної необхідності) захоплення пошуком і застосуванням знань про організацію роботи Інтернету як конгломерату взаємопов'язаних комп'ютерних мереж; закономірності

зберігання, сортування, індексування, пересилання інформаційних масивів і їх захисту від несанкціонованого доступу і використання; про реалізацію пошукових механізмів і процедур; функціонуванні забезпечують таку роботу інформаційних протоколів, телекомунікаційних пристроїв і програм і т.п. Воно характеризує особистісну трансформацію, відому як хакерство. Найбільш характерними діями хакерів прийнято вважати розробку та розповсюдження комп'ютерних вірусів, злом і виведення з ладу електронних систем захисту інформаційних масивів або вчинення крадіжок (інформації, грошових коштів і т.п.) за допомогою комп'ютерних мереж.

Говорячи про вплив Інтернету на соціалізацію людей, можна відзначити, що воно поширюється не тільки на безпосередніх і регулярних користувачів Мережі, але непрямим чином і на людей з їх найближчого оточення, які самі не користуються послугами Інтернету.

На закінчення можна сказати, що Інтернет відіграє істотну роль в соціалізації користувачів. Однак вона може бути двосторонною - як позитивною, так і негативною. Позитивний характер ролі Інтернету в соціалізації людини пов'язаний з колосальними і наростаючими ресурсами Мережі, здатними забезпечити більшу ступінь свободи користувача і мають величезний потенціал його розвитку, духовно-ціннісної орієнтації та самореалізації. Розгляд Інтернету як мегафактора соціалізації в сучасному світі цілком правомірно і продуктивно. В цілому Інтернет може розглядатися як феномен культури, що володіє семиотичними і психологічними особливостями. Ресурси Інтернету є нові культурні засоби, що опосередковують життєдіяльність сучасної людини і здатні вплинути на формування не тільки вищих психічних функцій, але і особистості.

2.2. Специфіка впливу інтернет-середовища на процес соціального розвитку молодших школярів.

Епоха інформаційного суспільства створила нові безпрецедентні можливості для людини - його розвитку і освіти, трудової діяльності,

інформаційного обміну, соціальної комунікації і співпраці. Разом з тим намітилися тенденції, які складно оцінити як позитивні. Перша з них полягає в віртуалізації соціальних практик, переміщенні особистісних сфер з реальної форми буття в цифрову [1]. Це явище розцінюється вченими як особливий виклик і екзистенціальний ризик, оскільки сучасна людина задовольняє багато своїх потреб, пов'язані з комунікацією, освітою, творчістю, сім'єю, завдяки віртуальному середовищі.

Перенесення цінностей у віртуальне середовище призводить до залежності від неї і одночасного ослаблення реальних соціальних зв'язків. Друга важлива тенденція полягає в тому, що паралельно з віртуалізацією соціального середовища відбувається віртуалізація соціальних загроз і ризиків, які практично безперешкодно існують в Інтернеті і активно впливають на різні категорії його користувачів [4].

В даний час Інтернет, що став повноцінною соціальною системою за своїми нормами, соціальними групами і ліфтами мобільності, надає безпосередній і часто досить відчутний вплив на процеси входження молодших школярів в соціальне середовище.

Мережа Інтернет, що стала природним комунікаційним середовищем для підростаючого покоління, надає безумовний вплив на світогляд і поведінку школярів. Дане середовище наповнене корисною інформацією і одночасно виступає каналом трансляції ризиків соціалізації. До актуальних ризиків відносяться, наприклад, поширення в соціальних мережах «спільнот смерті», які активно провокують суїцидальні дії; тематичні групи, що стимулюють різного роду аддикції; широко представлений в Інтернеті шкідливий контент, здатний завдати шкоди психоемоційному здоров'ю, моральному та інтелектуальному розвитку дітей та підлітків. Перераховані ризики стають більш реальними на тлі порівняно низького батьківського та педагогічного контролю, здійснення якого, як і забезпечення профілактики ризиків, ускладнюється тим, що сучасні діти і підлітки значно перевершують дорослих у своїй цифровій компетентності. У ситуації, що склалася важливо

знайти продуктивні підходи для забезпечення сприятливої соціалізації школярів і по можливості нівелювати ризики інформаційної середовища, що загрожують розвитку особистості.

В першу чергу необхідно розглянути поняття «соціалізація» в аспекті інтеграції в суспільство школярів молодшого шкільного віку. На думку Л.С. Виготського, видатного радянського психолога, соціалізація дітей як процес їх входження в певну соціальну систему характеризується подвійністю: з одного боку, особистість засвоює прийняті в даній соціальній системі норми, на противагу ж цим, людина як суб'єкт соціальних відносин сам відтворює і сприяє встановленню правил поведінки за допомогою своєї активної діяльності. Таким чином, стає ясно, що необхідно стежити як за впливом, що надаються всесвітньою мережею на систему засвоєваних дитиною норм, так і за впливом, якому піддається емоційно-вольова сфера дитини, відповідальна за прийняття рішень.

Соціалізація - це процес освоєння людиною досвіду життя в суспільстві, відносин, зв'язків, правил поведінки, які прийняті в суспільстві. Цей набутий досвід допомагає людині жити в даному суспільстві нормально. Завдяки соціалізації люди можуть жити в суспільстві, вступати в суспільні відносини [1]. Як показники успішної соціалізації в молодшому шкільному віці виступають такі якості, як старанність, самостійність, ініціативність, відповідальність, яка визнається найважливішим критерієм переходу соціальної реактивності в соціально активну поведінку. Однак, процеси,

які відбувалися в останні чверть століття в суспільстві, безумовно негативно вплинули і на сім'ю, і на школу. Тому в сучасну початкову школу вводяться технології соціально-педагогічної діяльності, необхідні для реагування на можливі соціально-педагогічні проблеми.

Одна з соціально-педагогічних проблем пов'язана з тим, що сучасні діти не вміють будувати відносини в дитячому колективі, агресивні і жорстокі до однокласників. Деякі індивіди істеричні, грубі, конфліктні ситуації намагаються вирішувати криками, бійкою, погрозами. Залишившись без

вказівки дорослих, сучасні школярі не знають, що робити, чим себе зайняти. Спостерігається зниження комунікативної активності дітей. Молодші школярі намагаються стримувати свої бажання, які не збігаються з вимогами, що пред'являються дорослими, підпорядковують свої дії встановленим соціальним нормам поведінки [2]. У молодших школярів під час вступу до школи змінюються взаємини з оточуючими. В даному віці змінюється провідна діяльність дитини, відбуваються зміни і в темах спілкування, в які тепер рідше входять теми, пов'язані з грою [4]. До традиційних соціальних інститутів, факторів соціалізації (сім'ї, освіти, навколишнього середовища) сьогодні додалися нові - засоби масової інформації, особливо телебачення, і Інтернет. У ролі потужних каналів соціалізації виступає аудіовізуальний світ: телебачення, реклама, ігрові технології. Серед нових каналів соціалізації молоді найбільше значення набуває Інтернет. Інститути розвитку інформаційного суспільства, впливаючи на зміну всього інформаційного простору сучасної людини, стають найважливішими учасниками соціалізації. Їх загальне і глобальне поширення і активний вплив на трансформацію всіх сторін життя суспільства дають підставу говорити про «інформаційні соціалізації» [2]. Переважним джерелом отримання інформації у молодого покоління стає Інтернет, а Інтернет-простір стає головним простором соціалізації. Інформаційна соціалізація молодших школярів дає можливість засвоїти новий соціальний досвід інтеграції в соціальні мережі, що є необхідним в сучасному інформаційному суспільстві; дає навички і вміння використання нових інформаційних технологій, життєво необхідних для існування в сучасному інформаційному середовищі; дає можливість новим поколінням придбати знання та вміння, які їм будуть необхідні в майбутньому суспільстві знання інформаційного суспільства (інформаційна грамотність, вміння добувати швидко необхідну інформацію, переробляти її і використовувати в нових творчих цілях). Інтернет дає людині великі можливості, дозволяє маленькій людині реалізувати ролі, програвання яких в реальному житті для нього неможливо, набутти нового досвіду, прагнення

випробувати раніше невідоме [3]. У той же час викликає занепокоєння інша сторона інформаційної соціалізації. Процес отримання знань тут йде за допомогою механічних пристроїв, які не можуть прищепити дітям моральних підвалин. Інформатизація всіх сторін життя суспільства, в тому числі і освіти, сприяє все більшого відриву навчання від виховання, «цифрові технології» не можуть сприяти позитивній соціалізації молодого покоління, так як вони не мають морально-етичних суспільних норм. Таким чином, можна відзначити, що процес інформаційної соціалізації має дві сторони. З одного боку, інформаційна соціалізація дає молодшим школярам необхідні навички для життя в інформаційному суспільстві, а з іншого боку, негативно впливає на ціннісну структуру особистості. Педагоги не можуть сьогодні не брати до уваги і не враховувати вплив інших виховних факторів, в цьому плані роль школи значно підвищується. Молодших школярів необхідно навчати комп'ютерної грамотності, вмінню володіти новими інформаційно-комунікаційними технологіями, прищепити учням навички швидкого отримання інформації, що не усуває моральні можливості інформаційної соціалізації. Дітям вже на рівні початкової школи необхідно розуміти роль інформації в світі, в розвитку живої і неживої природи, соціальних систем [3].

Таким чином, сучасна соціалізація молодшого школяра повинна бути заснована на розвитку в людині гуманістичного розуміння і гуманістичного підходу до інформації. Особлива, унікальна роль у формуванні інформаційної культури, в здійсненні інформаційної соціалізації належить школі, адже головне завдання освіти - це формування людських якостей. Школа повинна стати джерелом формування інформаційної соціалізації молодших школярів для того, щоб підготувати їх до життя в інформаційному суспільстві знань.

Важливо також вказати позитивні і негативні аспекти впливу Інтернету на соціалізацію молодших школярів. Позитивні сторони впливу:

- соціальні мережі виступають зручною платформою для розвитку навичок спілкування;

- великі можливості для розвитку особистості (навчальні відео, тематичні спільноти, онлайн - бібліотеки - все це дозволяє розвиватися, витрачаючи мінімум зусиль);

- ігри, в ході яких відбувається взаємодія молодшого школяра з віртуальним середовищем (мультимедійні ігри) сприяють підвищенню показників тестового інтелекту [3, с.318-319].

Негативні сторони впливу:

- віртуальне спілкування превалює над реальним, в результаті чого дитина втрачає сформовані раніше навички спілкування;

- привабливість свого віртуального образу для молодшого школяра призводить до втрати здібностей до самопрезентації в реальності [3, с.320].

Для молодшого школяра характерні певні соціально-психологічні особистості. У них існує своєрідна система потреб: характерних для всіх людей (духовні, комунікативні та ін.), в цілому для дитинства (бути захищеним, отримувати різноманітні враження, грати і ін.) і є безпосередньо віковими.

Одна з потреб дитинства - швидше стати дорослим – у молодших школярів набуває вигляду прагнення стати хорошим учнем, придбати визнання оточуючих. Виникнення її за часом збігається з дозріванням тих структур мозку, органічних процесів і психологічних новоутворень, які є підставою для початку систематичної освіти. Задовольнити потребу стати хорошим учнем дитина здатна лише в навчальній діяльності. Однак ця діяльність вимагає від нього певних досягнень в розвитку психіки, особистості. Вона розгортає в дитині самого себе, вимагає рефлексії, розуміння того, «ким я був і ким я став», стає провідною в період навчання в школі. Однак навчальна діяльність не завжди «веде» дитину до вдосконалення.

У процесі навчання відбувається стандартизація умов життя дитини, нівелювання її пізнавальних інтересів. Навчальна діяльність нерідко

зводиться до рутинного оволодіння шкільними вміннями і навичками; не завжди відповідає індивідуальним особливостям і творчим можливостям. Часто дитина не відчуває себе хорошим учнем, так як не задовольняє власну провідну потребу. Це негативно позначається на розвиток дитини в цілому: і в разі, коли у нього самооцінка власних навчальних успіхів адекватна; і тоді, коли вона неадекватна. У таких ситуаціях ймовірні відхилення від нормального шляху розвитку. молодший школяр починає витісняти навчальну діяльність на периферію своєї життя, віддаляється від вимог, які до нього пред'являються як до школяра, втрачає характерні віком оптимізм, довіру до вчителя, батькам. Домінуючими в розвитку дитини можуть виявитися не набуття, а втрати, помилки. Для молодших школярів важливу роль продовжує займати гра, що розвиває, значення якої все ще величезне. Вона наповнює навчальну діяльність позитивними емоціями і підпорядковується їй [40, с.88].

Однак грають діти все менше, зміст ігор залежить від шкільного життя, партнерами по грі стають однокласники, вона все частіше здійснюється в уяві, у внутрішньому плані. Фахівці з гри відзначають зараз деградацію ігрового репертуару. Інтереси дітей молодшого шкільного віку, як показує аналіз літератури, нестійкі, недовговічні, ситуативні, поверхневі, широкі. Яскраво виражений пізнавальний інтерес, який базується на інтуїтивному прийнятті цінності знання. Дитина захоплюється питаннями світобудови і космосом, існуванням Бога і появою життя на Землі, своїм справжнім, майбутнім, світовими подіями і природними явищами. Його цікавить світ у всіх проявах і можливість поміняти його на краще. Країни, що розвивають пізнавальні інтереси дітей роблять їх здатними і фіксувати факт, і проникати в суть певних явищ, розкривати їх причини. На жаль, школа недооцінює ці здібності, а уроки часто вже не актуалізують пізнавальні інтереси. Дитина задовольняє їх за допомогою інтернету, книг, журналів і телепередач. Наявність інноваційних гаджетів під рукою дозволяє дітям розвиватися в ногу з часом. Молодший школяр готовий дивитися все без винятку

телепередачі: наукові та документальні фільми, новини, серіали, ігри тощо. Навчальне коло інтересів часто існує паралельно з пізнавальними інтересами, і вони досить динамічні. У 1 класі в початковий період навчання дітей, як правило, займає сам процес навчання, схвалення дорослими його навчальної діяльності, шкільна відмітка; у 2 класі - цікавить зміст і результат навчальної діяльності; в 3-4 класах - можливість проявити самостійність і творчість в навчанні. Емоційність і недостатня здатність до тривалих вольових зусиль обумовлюють перевагу зацікавленості молодших школярів до невеликих, зрозумілих справах, діти добре собі уявляють їх від задуму до завершення. Дитина сензитивна до мистецтва, природи, стосовно дорослих. На думку Н.С.Лейтес, це - своєрідна дитяча обдарованість [43, с.54].

Виховання і навчання, що спираються на цю особливість, виявляються ефективними, але її надмірна експлуатація дорослими негативно позначається на розвитку дітей.

Молодший шкільний вік характеризується низкою суперечностей. Дитина одночасно тяжіє до протилежних позицій: дитину і дорослого. Він намагається залишатися дитиною, не мати обов'язків, жити в своє задоволення, бути опікуваним, веденим. З іншого боку, йому важливо стати школярем, серйозним, незалежним, самостійним, зобов'язаним виконувати свій обов'язок перед старшими і власним майбутнім, переважною миттєві бажання і ін. Основне протиріччя конкретизується в інших: потреба організму, що росте в інтенсивній руховій активності і необхідність здійснювати малорухливий спосіб життя, не розмовляти, при виконанні домашніх завдань не відволікатися; прагнення до гри суперечить необхідності відмовлятися від неї на користь навчальної діяльності; комунікабельність, товарицькість повинні поєднуватися з необхідністю дисциплінованої поведінки на уроці; одноманітність шкільного життя, недолік ефектних подій, акцент на розумовий розвиток вступають в розбіжність зі здатністю дитини емоційно переживати те, що відбувається, бурхливо реагувати на події; протиріччя між потребою в особистісному

спілкуванні з дорослими і домінуванням ділового спілкування з одним з найбільш значущих дорослих - з педагогом; широта інтересів перешкоджає зосередженості на навчальних заняттях; прагнення добре вчитися і бажання бути вільним і ін. Протиріччя створюють часто значне напруження. Воно здатне спровокувати конфліктну поведінку і дії дитини, але може і стимулювати розвиток його психіки. Існують і внутрішні протиріччя, безпосередньо не пов'язані зі зміною способу життя. Наприклад, діти демонструють креативність в грі, пізнанні, художньої діяльності. У той же час вони віддані до стереотипних форм організації життєдіяльності, вимагають від дорослих звичної поведінки. Молодші школярі активні, проявляється це в їх допитливості, в намірі спілкуватися з будь-якою людиною, поскаржитись на неї. Велика частина дітей відрізняється високим рівнем загального розвитку, а шкільна зрілість і готовність до навчання в школі, проте, недостатні; словниковий запас порівняно багатий, але часто до оволодіння письмом дитина буває не готова, так як вимова буває нечіткою, неправильною, дрібна моторика розвинена недостатньо. Д.І. Фельдштейн вважає, що соціалізацію дітей ускладнює ситуація розірваних зв'язків: молодший школяр знаходиться в величезному розгорнутому соціальному просторі, де на його свідомість тисне хаотичний потік інформації. Інформація перебиває знання, одержувані від батьків, вчителів, не має структурно-змістовного логічного зв'язку, подається не системно, ламано вписуючись в життя дитини, в процес його розвитку [2, с. 4-12]. Дослідники відзначають, що сучасні молодші школярі більш комунікабельні, розкуті. Ігрова діяльність як і раніше приваблива для них, цікава, вона привчає їх до порівняно демократичним взаєминам з партнерами. Однак діти приймають і підтримують авторитарний стиль дорослого. Діти цінують людей, які поважають інших, здатних поділитися чимось, допомогти, підтримати у важку хвилину, проте самим бути такими їм важко. У житті вони егоїстичні, у них недостатньо розвинене почуття поваги, відповідальності і обов'язку перед однолітками, батьками. Молодші школярі характеризуються

особливими відносинами до світу (картина світу) і з миром (ніж світ є для людини), до себе (образ «Я») і з собою (чим людина є для себе). На них впливають зміни ментальності, ціннісних орієнтацій, зміни в когнітивної та емоційно-особистісній сферах людей, що супроводжуються присвоєнням чужих культурних зразків поведінки, актуалізацією споживацтва, зростанням байдужості, наростаючою психологічною відчуженістю дорослих від світу дитинства, породжує небезпека руйнування системи культурно-історичного успадкування (Фельдштейн Д.І.). Дітям властивий феномен мобілізації: вони висувають свій погляд на світ, свій голос, позиціонують себе по відношенню до світу дітей і світу дорослих. Пізніше, в підлітковому віці створюють різні неформальні об'єднання, що задовольняють їх потребу в самовираженні, епатаж, виклик і демонстрації своїх відносин до світу.

Часто дитячі спільноти приймають контркультурну, асоціальну, антисоціальну спрямованість (металісти, сатаністи, емокіди і ін.) [48, с.229].

Картина світу у багатьох молодших школярів яскрава, насичена світлими фарбами і веселими почуттями, однак спрощена, плоска. На початку вікового періоду дитина не сприймає світ окремо від себе; він злитий з сім'єю, країною, народом, природою. До кінця віку синкретичність, оптимізм зменшуються. Світ перед дитиною - безмежний багатогранний, захищений дорослими простір для ігор і дружби, пізнання і взаємодії. Його ставлення зі світом комфортне. І воно робиться більш складним. Так, взаємини з однолітками не чисто дружні і не ігрові, якими вони існували до школи. Спілкування існують в навчальній діяльності або по її приводу. Відносини з учителем характеризують благополуччя або неблагополуччя молодшого школяра. В випадку конфлікту, напружених відносин між ними це стає більш очевидним. У дитини можуть затримуватися всі психічні процеси, розвиток інтелекту. В той же час підтримка вчителя додає сили і рухає вперед розвиток навіть не дуже готового до школи дитини. (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Е.В. Витушкина, І.С. Славіна та ін.). У коло спілкування дитини входить велика кількість дорослих. Діти поважають їх,

прислухаються до їхньої думки, довіряють і співчують їм. Спілкування з ними проходить по-різному. З дорослими молодші школярі товариські. Довіра, схильність до дорослого - важлива умова повноцінного розвитку дитини і базис для подальшого життя. Таке ставлення робить дорослого об'єктом наслідування, стимулює процеси соціалізації дитини, інтеріоризації базової культури суспільства. Найближчими і найбільш ідеалізованими людьми для дитини є батьки, бабуся, дідусь, старший брат або сестра. Зруйнувати довіру і доброзичливість до них вельми складно [45, с.54].

У молодшому шкільному віці дитина робить принципіально важливий крок в процесі виділення самого себе зі світу близьких дорослих. Це відбувається з появою в житті дитини нового дорослого - педагога.

Вчитель - володар соціальної ролі, з якої дитина до школи не стикався: транслятора загальнолюдських знань, представника держави, суспільства. У дослідженнях відзначається, що образ «Я» дитини гармонійний, але при цьому односторонній. Вчення - ядро, основний сенс його життя в даний період, тому уявлення про себе залежать від якості цього ядра. В результаті гармонійність образу «Я» не обов'язково означає позитивне ставлення конкретної дитини до себе. Він - той, хто бачить себе хорошим учнем, домігся бажаного і тому щиро вважає себе гідною людиною: хорошим другом, сином (дочкою), привабливим для всіх однокласником і т. д. Учень, який незадоволений своїми навчальними успіхами, негативно оцінює всі сторони своєї особистості. Однак незадоволені своїми успіхами бувають найчастіше добрі учні, а відстаючі діти часто неадекватно високо оцінюють своє вчення. Своєрідна гармонійність образу «Я» молодшого школяра тривожна. Видно збіднення цього образу: він зводиться до характеристики навчальних успіхів і поведінки дитини в школі; не враховуються численні переваги, недоліки, можливості та інтереси кожної конкретної дитини. Ставлення дитини до самого себе поважне. Він прийнятий в світ дорослих, зайнятий важкою і шановною справою, дотримується дисципліни. Його характеризують моральні якості (чесність, доброта, щедрість і ін.), він вірний

друг не тільки людей, тварин, природи в цілому, надійний помічник дорослих і т. д. Це ідеалізація власного образу школярем, що є підставою для завищеної самооцінки дитини. Завищена самооцінка - хороша база для продуктивного існування, умова повноцінного розвитку дитини. Відзначається цікава соціально-психологічна особливість цього віку - динамічність моральних уявлень. Вони змінюються від морального максималізму (дитина має тверді, категоричні уявлення про добро, зло, справедливість, переконаний в їх незмінності) до морального релятивізму (дитина розуміє відносність своїх моральних уявлень, визнає право кожного на свою точку зору) [51, с.54]. Діти комунікабельні, мають широке коло спілкування, в нього входять дорослі, однолітки, старші, молодші діти. Інші люблять спілкуватися, але не завжди можуть правильно це робити, в спілкуванні виникають сварки, конфлікти. При проведенні виховної роботи по соціалізації молодших школярів необхідно враховувати і новітні дані по їх вивченню. Так, М.Р. Мирошкина називає характеристики покоління Z: нинішні школярі і дошкільнята не знають, що «буває життя без Мережі, це не просто інтернетпокоління, це - мережеве покоління. Характеристикою сучасного дитинства є існування в системі «горизонтальних комунікацій, на відміну від» вертикалі », яку сповідує старшими поколіннями. Підростаюче покоління зробило крок до інформаційно-комунікативної цивілізації, де основним фактором і формою прогресу стає взаємодія між поколіннями. Це потреба і здатність жити в діалозі-горизонтальному, актуальному, і вертикальному, історичному - з різними поколіннями, культурами, цивілізаціями. Освоєння інформації за допомогою цифрових технологій відбувається раніше, ніж діти починають читати, писати »[1, с. 52]. Для сучасної дитини це головне, іноді – єдине засіб входу в світ знань і спілкування, особливо в умовах порушення комунікації «дитина-батько». Покоління Z воліє «обмін SMS, текстові діалоги в реальному часі, соціальні мережі, які наразі є в різноманітних гаджетах підключених до Мережі, володіють здатністю до «багатозначності»: одночасно слухають музику,

спілкуються з товаришами в чаті, роблять уроки і т.д. вони зрозуміли, що отримати доступ до даних важливіше, ніж їх запам'ятати. Вони знають, що інформації занадто багато, щоб уважно вивчити її всю, важливо вміти знайти потрібний зараз матеріал і зуміти використовувати його» [1, с. 55]. Сучасні діти «виростають» з телевізійної картинки інтернету, де не все відповідає дійсності. Вони орієнтовані на індивідуальне спілкування - у них не багато друзів, товаришів. Сім'я - місце захисту для них. Увійти в коло їхніх друзів складно. Є й інші характеристики дитинства початку ХХІ ст. іноді вони суперечать офіційним твердженням про особливості дітей молодшого шкільного віку.

Для інтернет-залежних людей неможливість увійти у віртуальний простір є джерелом найсильнішого дискомфорту. Встановлено, що більш високі рівні онлайн-активності безпосередньо корелюють з більш високими онлайн-ризиками [3].

Діти і підлітки - представники «цифрового покоління» - є активними користувачами Інтернет і вкрай часто виявляють при цьому безпечність, будучи переконані в безпеці своїх особистих комп'ютерів і мобільних пристроїв [4]. На основі проведених досліджень з'ясовано, що діти молодшого шкільного віку дуже чутливі до негативного інтернет-контенту [5]; а в підлітковому віці доступна, але далеко не завжди корисна і позитивна інтернет-інформація, віртуальні розваги, контакти в інтернет-спільнотах і т. п. можуть послужити причинами девіантної поведінки [6]. У зв'язку з цим терміново потрібні розробки методів і способів самозбереження в інформаційному просторі, володіння якими має стати життєво важливим компонентом інформаційної культури сучасної людини.

Існують три основні категорії ризиків: контент, контакти і комерція. Найбільш поширеними їх формами є фізичні погрози, сексуальне насильство, булінг і домагання, крадіжка особистих даних, протизаконну поведінку, вплив небажаного контенту, аддикція перебування в мережі, порушення авторських прав, віруси і спам. Ці ризики можуть бути пов'язані із

застосуванням різних інформаційно-комунікаційних ресурсів і технологічних засобів, включаючи відвідування веб-сайтів і онлайн-чатів, соціальних мереж, з миттєвими повідомленнями, онлайн-ігровими сайтами, використанням мобільних телефонів, цифрових медіа та ігрових консолей [8]. На підставі аналізу запитів лінії допомоги «Діти онлайн» виділено чотири категорії онлайн-ризиків - комунікаційні, технічні, тематичні та споживчі ризики, які відповідатимуть чотирьом основним сферам діяльності в Інтернеті. В окрему категорію увійшли ризики інтернет-залежності [9].

Одним з нових ризиків є тероризм, в поширенні якого особливу роль відіграють мас-медіа в Інтернеті [10].

В освітньому середовищі також присутні інформаційні ризики, які систематизовані і співвіднесені з напрямками діяльності в освітній установі [11]. Позиції зарубіжних і вітчизняних дослідників щодо того, як протистояти інформаційним ризикам, об'єднує думка про необхідність розвитку інформаційної культури, медіа-культури, здібностей особистості усвідомлено і безпечно перебувати в інтернет-середовищі [12-15]. Разом з тим наголошується, що заборони і відгородження від «неправильної» інформації малоефективні. Необхідні профілактичні програми навчання інтернет-безпеки, орієнтовані на різні аудиторії та вікові категорії користувачів які враховують постійно виникаючі інформаційні ризики і загрози. Досвід подібних програм, широко представлених в європейських країнах [16], починає складатися і у вітчизняній практиці. Показово, що організація профілактичної роботи в даний час орієнтована і на дошкільнят [17].

Соціальна грамотність молодшого школяра є однією з цілей і очікуваних результатів формування функціональної грамотності учнів початкової школи. Педагогічне співтовариство в різних країнах світу, спирається на реєстр ключових компетенцій XXI ст., виділяючи і розвиваючи в ході загальної освіти найбільш актуальні з них. Соціальні компетенції є інваріантом, оскільки дозволяють учневі адаптуватися до змін світу, бути

готовим до ефективної взаємодії з іншими людьми, безпечного і екологічного життя. Соціальна грамотність в науковому розумінні - це реальний результат, який, з урахуванням вікових особливостей, може бути досягнутий в початковій школі. Його проявами виступають готовність молодших школярів адаптуватися до соціального середовища, оцінювати і коригувати соціальну ситуацію, проектувати власний розвиток, включаючи такі якості особистості, як відповідальність, цілеспрямованість, дисциплінованість, в ході освоєння правил здорового та безпечного життя, культурної спадщини людства, правових, етичних і фінансових аспектів життєдіяльності. Інформаційно-освітнє середовище є одним з актуальних умов, в яких реалізується початкова освіта, тому використання її можливостей для підвищення ефективності формування соціальної грамотності має істотне значення.

РОЗДІЛ III

Шляхи забезпечення позитивного впливу інтернет-середовища на соціалізацію молодших школярів.

3.1. Вплив контенту інтернету на соціальний розвиток сучасного молодшого школяра

Процес соціалізації молодших школярів є одним з актуальних проблем сучасної педагогіки. «Соціалізація - процес засвоєння людським індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства; включає як цілеспрямований вплив на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування» [12, с.325]. За визначенням дослідників «соціалізація передбачає багатосторонні і часто різноспрямовані впливи життя, в результаті яких людина засвоює" правила гри ", прийняті в даному суспільстві, соціально схвалювані норми, цінності, моделі поведінки» [2, с.21]. Спочатку соціалізація індивіда відбувається в родині, потім - в суспільстві.

У молодшому шкільному віці відбуваються психофізичні зміни, пов'язані з надходженням дитини в школу, змінюється провідний вид діяльності, соціальне оточення, ставлення дитини до світу дорослих і самого себе.

Молодший шкільний вік - важливий етап в житті дитини, пов'язаний з істотною перебудовою всієї логіки психологічного розвитку, з формуванням нового виду провідної діяльності (від гри до навчання), з набуттям першої соціально значущої ролі - статусу учня зі своїм колом прав і обов'язків перед суспільством [10, с. 122].

Вчені виділяють провідні психосоціальні новоутворення молодшого шкільного віку: становлення та оформлення «Я-концепції», розвиток широких соціальних мотивів (Л. І. Божович, Я.Л. Коломінський), оформлення первинної соціальної зрілості (Гудзовський А.А.), виникнення

цілісної (хоча і недосконалої) картини світу (П. Бернс, М. Шибутані, І.С. Кон), що включає найближче соціальне оточення і первинні уявлення про різних соціальних груп, народів і країн, розвиток рефлексії, відкриття свого «Я» і відділення його внутрішньої і зовнішньої частини (В.В. Давидов, Г.А. Цукерман), визначення первинних життєвих цілей і перспектив (Е. Еріксон, Л. В. Занков, Н.А. Менчинська).

Становлення довірчої позиції по відношенню до значимих дорослих досліджують Л.Ф. Обухова, М.І. Лісіна, Д.Б. Богоявленська. Про активне оволодіння соціальним досвідом пише Н.Ф. Голованова; засвоєння моральних норм молодшими школярами вивчають Н.Я. Рувинский, Ф. Кольберг, Е. Еріксон.

Як показують соціально-психологічні дослідження, молодший шкільний вік є сензитивним для процесу соціалізації. При надходженні дитини в школу, вирішальним фактором соціалізації стає оволодіння навчальною діяльністю, вироблення обов'язкових шкільних умінь і навичок, що складаються в школі, міжособистісні відносини. Завдяки цьому розвивається емоційна і соціальна життя дитини, формується його уявлення про себе і про те, що думають про нього інші.

Однак соціальна ситуація розвитку дітей змінилася за останні двадцять років. В кінці 90-х років школа була основним джерелом отримання дитиною інформації про світ, людину, суспільство, природу. В даний час засоби масової інформації, Інтернет істотно впливають на формування у дітей і підлітків картини світу. Збільшення обсягу інформації, що має часто агресивний, безсистемний характер, робить негативний вплив на психіку дитини, його особистісний розвиток.

У порівнянні з минулими поколіннями, сучасні діти мало читають, особливо класичну художню літературу. Відеофільми, Інтернет, телебачення витісняють читання як пізнавальну і художньо-естетичну цінність. Низька культура читання сучасних молодших школярів призводить до труднощів в навчанні і розвитку логічного мислення і уяви, що тягне за собою

неможливість смислового аналізу текстів різних жанрів, нездатність сформулювати внутрішній план дій. Відомо, що вплив художньої літератури на людину, особливо дитини молодшого шкільного віку, величезна. Д.С.Лихачов писав: «Література дає нам величезний і глибокий досвід життя. Вона робить людину інтелігентною, розвиває в ній не тільки почуття краси, а й розуміння – розуміння життя, всіх її складнощів, служить провідником в інші епохи і до інших народів, розкриває перед вами серця людей. Одним словом, робить вас мудрим»[5, с.224].

Отже, читання художньої літератури, особливо класичної, сприяє соціалізації молодших школярів, розуміння життя, активному входженню в світ.

На думку вчених, «кожен учень, навіть молодший школяр, - завжди носій свого власного способу життя: він сам вступає у взаємодію з навколишнім світом природи, культури, інформації, з людьми. Тому сенс дитинства зовсім не в підготовці до майбутнього дорослого життя, «пошитой» по нашим сьогоднішнім недосконалим зразкам, а в повноцінному проживанні цього часу»[3, с.4].

Дослідження соціологів і психологів показують, що сучасні діти обмежені в спілкуванні один з одним, з однолітками. Пов'язано це з великою зайнятістю дітей в школі, в гуртках за інтересами. Спільна діяльність, ігри, співпраця з однолітками і дорослими виявляються «обмеженими в часі або взагалі недоступними для молодших школярів»[7, с.4]. Подібне обмеження життєдіяльності дитини значно ускладнює освоєння морально-етичних норм і взаємовідносин, ускладнює формування комунікативної компетентності, толерантності, емоційної чуйності, прояву добрих почуттів по відношенню до інших людей. Цей фактор також уповільнює процес соціалізації, особистісного зростання молодших школярів.

Сучасні діти мало беруть участь в діяльності дитячих і підліткових громадських організацій, «позбавлені можливості набути досвіду колективних взаємин: співпраці та взаємодопомоги, безкорисної праці на

благо суспільства »[7, с.5]. Тому організація виховного процесу в сучасній школі повинна бути спрямована на «формування усвідомленої системи уявлень про навколишній світ, ціннісних соціальних і міжособистісних відносинах »[7, с.5].

Л.І. Божович вважає молодший шкільний вік періодом народження соціального «Я» дитини, де ключовим моментом стає оформлення соціальної позиції школяра з провідною навчальною діяльністю. У молодшому шкільному віці у дітей зростає інтерес до соціальної тематики, що важливо враховувати при побудові програми соціалізації [1]. Згідно з дослідженнями Н.Ф. Голованова, учні початкової школи цікавляться широким колом соціальних тем: війна і мир, дружба і любов, ненависть, конфлікти і насильство, конформність і своє «Я», планування життєвих цілей і пошук сенсу життя, політика, економіка, хвороби і горе, релігія, творчість, різний життєвий досвід людей, соціальні ролі, права і обов'язки членів суспільства, значимість членів сім'ї і багато інших [3].

«Життям нової культури в першу чергу, будуть заохочуватися індивідуальність, творча активність і здатність орієнтуватися на майбутнє: вміння прогнозувати, фантазувати, гнучко переходити в нові види діяльності навіть в ситуаціях невизначеності »[3, с.3].

Виховання в школі повинне йти тільки через спільну діяльність дорослих і дітей дітей один з одним, в якій єдино можливе присвоєння (а не просто впізнавання) дітьми цінностей. При цьому виховання принципово не може бути локалізовано або зведено до якогось одного виду освітньої діяльності, але має охоплювати і пронизувати собою всі види: навчальну (в межах різних освітніх дисциплін) і позаурочну (художню, комунікативну, спортивні, дозвільної, трудову та ін.) діяльність.

Таким чином, психолого-педагогічні вирішення проблеми соціалізації молодших школярів можливо реалізувати за такими блоками:

- когнітивно - рефлексивний (пізнавальний) компонент - знання, розуміння, рефлексія;

- комунікативний компонент - спілкування і взаємодія; засвоєння дитиною норм, правил, звичаїв, моделей поведінки і їх реалізація в міжособистісних взаєминах;

- практичний компонент - засвоєння дитиною практичних навичок в різноманітних видах діяльності і прояв себе в різноманітній творчості;

- ціннісно-смісловий компонент - наявність у дитини ціннісних орієнтацій, уподобання, мотивів та установок, що визначають його ставлення до чого-небудь або кому-небудь [6, с.155].

Для соціалізації молодших школярів в сучасній школі та патенти забезпечення реалізацію педагогічного супроводу:

1) Діагностика на рівнях всіх компонентів соціалізації (когнітивно-рефлексивний, комунікативний, практичний, ціннісно-смісловий);

2) Розробка авторських програм (теоретичне забезпечення).

3) Залучення молодших школярів в різні види комунальної діяльності (розробка індивідуальних програм соціалізації на етапах соціальної адаптації, соціальної ідентифікації, соціального навчання, відтворення засвоєного соціального досвіду в реальному житті) [4].

У процесі навчання в початковій школі можна використовувати широке розмаїття методів та прийомів забезпечення соціалізації учнів, і цей доступний арсенал не поступається, та багато в чому перевершує потенціал подачі методичних засобів навчання в середній школі.

Важливим засоби соціалізації учнів початкової школи є спільна діяльність школи, сім'ї та громадськості по вихованню та соціалізації. Програма виховання і соціалізації учнів початкової школи винна бути спрямована на формування морально-етичного, особистісного розвиваючого, соціально відкритого укладу шкільного життя. Категорія «уклад шкільного життя» є базовою для організації простору духовно-морального розвитку учня, його ефективної соціалізації та своєчасного дорослішання. Уклад шкільного життя можна розглядати як педагогічно доцільну форму приведення у відповідність різноманітних видів (навчальної, сімейної,

суспільно корисної, трудової, естетичної, соціально-комунікативної, творчої та ін.). І рівнів (урочної, позаурочної, позашкільної, сімейної, суспільно корисної) діяльності дитини з моральними нормами, моральними установками, національними духовними традиціями.

Інше завдання, що стоїть перед сучасною початковою школою, - необхідність підвищення педагогічної культури батьків.

Педагогічна культура батьків - один з найдієвіших чинників духовно-морального розвитку, виховання і соціалізації молодших школярів. Уклад сімейного життя є один з найважливіших компонентів морального укладу життя того, хто навчається. В силу цього підвищення педагогічної культури батьків необхідно розглядати як один з найважливіших напрямків виховання і соціалізації молодших школярів.

Результатом соціалізації учнів є соціалізованість, яка в загальному вигляді розуміється як сукупність індивідуальних особливостей особистості, які забезпечують найбільшу успішність значною для даного індивіда діяльності, позитивне самопочуття і емоційну задоволеність життям в цілому [6, с.156].

Вчені виділяють наступні показники соціалізованості молодшого школяра:

- когнітивно-рефлексивний: потреба, готовність, здатність до пізнавальної діяльності; знання і розуміння ролі природи в житті людини; знання про явища природи, що становлять загрозу для людини; здатність до самостереження і самоаналізу; здатність до адекватної реакції до зміни ситуації; допитливість; вміння планувати свою діяльність і прогнозувати її результати; здатність до самопізнання;

- комунікативний: вміння спілкуватися і взаємодіяти з однолітками; вміння спілкуватися зі старшими дітьми і дорослими (уміння взаємодіяти в складі різновікової групи); вміння співпрацювати; здатність до емпатії, толерантність;

- практичний: здатність до репродуктивних дій; здатність до творчих дій; самостійність в діяльності;

- ціннісно-смісловий: уявлення про основні людські цінності; наявність сформованості моральних якостей (любов до рідного краю, дружелюбність, працьовитість, доброта, готовність допомогти товаришеві, чуйність, чесність, справедливість, ввічливість, старанність, почуття сорому); здатність до моральної самооцінки; сформованість соціально схвалюючої поведінки [6, с.156].

Таким чином, основними напрямками соціалізації молодшого школяра є:

- 1) формування потреби і здатності до спілкування і взаємодії;
- 2) формування потреби і здатності відчувати і переживати;
- 3) формування потреби і здатності до пізнання і самопізнання;
- 4) формування потреби і здатності до творення і творчості.

Зміст роботи за цими напрямками соціалізації молодших школярів переслідують досягнення основної педагогічної мети - виховання, соціально-педагогічна підтримка становлення і розвитку високоморального, відповідального, ініціативного і компетентного громадянина [8, с.12].

Сьогодні серед факторів, що впливають на інтернет-соціалізацію молоді, виділяють фактори, які «згладжують» географічні особливості.

Традиційні чинники соціалізації

(Державні, релігійні та громадські організації, сімейні та ін.)

Представлені вченими в аспекті формування особистості. Віртуальні аспекти впливу на соціалізацію молоді поки що фрагментарно досліджуються. Видається актуальним уточнення позитивного впливу факторів Мережевого простору на процес соціалізації молоді, який передбачає, в тому числі, з'ясування причин популярності віртуального середовища в суспільстві.

Л.В. Янковська в роботі «Віртуальна соціалізація особистості» виділяє ряд факторів і причин, «що обумовлюють даний процес і несуть в собі чимало позитивних моментів: по-перше, для спілкування в інтернет-просторі

характерна висока ступінь оперативності, яка пов'язана з можливістю долати будь-які відстані; по-друге, спілкування, опосередковане комп'ютерами, носить анонімний характер, і в силу цього також має певні переваги, оскільки дозволяє компенсувати недоліки зовнішності, дефекти мови суб'єктів цього спілкування, усунути можливу різницю в їх соціальному статусі, стирає вікові відмінності; по-третє, оскільки в сучасному реальному світі спостерігається перманентно зростаюча стрессогенність факторів соціалізуючого середовища, віртуальний простір, представлений Інтернетом і сприймається людиною як «несправжнє», не несе в своєму змісті небезпеки, не вимагає обов'язкової відповідальності за свої вчинки, що не створює стреси» [2].

Зазвичай виділяють два етапи: первинної соціалізації (людина вперше стикається з невідомим соціальним світом, це діти раннього та шкільного віку) і вторинної соціалізації (людина соціалізується шляхом придбання особистого досвіду, при цьому отримані раніше знання можуть трансформуватися через власну творчу і (або) професійну діяльність, це студенти і молоді фахівці, люди старшого віку).

Інтернет охоплює всі перераховані етапи соціалізації: сучасні школярі (13-18 років) використовують засоби інформаційно-комунікаційних технологій для пізнання соціального світу, користуються Мережевими електронними підручниками, здійснюють пошук додаткової літератури в Інтернеті, створюють віртуальні групи за інтересами, ведуть відеоблог і ін .;

- на наступному віковому етапі (19-35 років) взаємодія молодих людей з різними факторами і агентами соціалізації також пов'язані з Інтернетом. Так, аналіз холдингу «Ромир» показує, що кількість користувачів соціальними мережами серед молоді доходить до 98% і знижується до 86% у 45-50 років [3]. Молоді люди активно використовують інтернет-сервіси і ресурси для вирішення повсякденних і професійних завдань, поширюють власний позитивний досвід шляхом ведення інтерактивних публічних сторінок.

Узагальнення наукових джерел дозволяє уточнити психологічні та соціально-педагогічної механізми соціалізації.

Розглянемо їх в контексті віртуальної соціалізації молоді.

До психологічним механізмам соціалізації відносять:

- імпринтинг (фіксація індивідом особливостей впливаючих на нього об'єктів) - він характерний переважно в молодшому дошкільному віці і не сприяє віртуальній соціалізації;

- екзистенціальний натиск (оволодіння мовою і засвоєння норм суспільної поведінки) - віртуальна соціалізація сприяє формуванню власної електронної культури, де можливе виділення елементів: мова, норми і традиції. Мовна адаптація в віртуальному світі характеризується примитивізацією (або оптимізацією) мови через використання спрощених мовних форм;

- наслідування (копіювання прикладів і зразків поведінки оточуючих людей) і ідентифікацію (ототожнення з іншою людиною, деяким зразком) - самі по собі механізм наслідування та ідентифікації притаманний реальному житті індивіда. Найчастіше такі зразки для наслідування і ототожнення молоді люди знаходять саме у віртуальному середовищі. Стали популярні публічні інтернет-сторінки знаменитостей, блоги кулінарів, фітнес-інструкторів, дизайнерів інтер'єрів, стилістів, фотографів, астрологів, мандрівників і інших цікавих людей, які, в тому числі, надають комерційні неформальні авторські освітні курси;

- рефлексію, як психологічний механізм внутрішнього діалогу людини формує і змінює індивіда в результаті усвідомлення реальності, в якій він існує, і лише побічно може бути механізмом віртуальної соціалізації.

Віртуальна соціалізація людини відбувається і за допомогою соціально-педагогічних механізмів. Традиційно для великих населених пунктів особливо явно діють інституціональний і стилізований механізми. Для малих міст, селищ, в малоосвічених сім'ях характерний традиційний механізм соціалізації.

З проникненням Інтернету в усі точки світу характерні для різних груп населення особливості поступово згладжуються.

Традиційний механізм став менш характерний навіть для жителів невеликих населених пунктів, а превалюючі механізмами віртуальної соціалізації стають стилізованими, інституційними, міжособистісними.

Кіберсоціалізація - новий і дуже істотний механізм соціалізації, який, з одного боку, функціонує поряд з традиційним, стилізованим і інституціональним механізмами. З іншого боку, він пронизує їх, включається в їх структуру ... »[4].

Існує ряд досліджень, які виділяють етапи інтернет-соціалізації. С. Московічі виділяє два етапи. Перший відбувається до виходу людини в інтернет-простір і характеризується формуванням уявлень у людини про роль Інтернету в його житті. Другий етап починається після першого виходу в Мережу і пов'язаний формуванням у особистості мотивів до використання Інтернету, відповідних його уявленням і розвитку творчого потенціалу. А.І. Лучинкін виділяє три етапи.

Подання про перший етап повністю збігається з вищерозгляденою точкою зору (доінтернетні етап). На другому - початковому етапі інтернет-соціалізації - користувач досить мотивований для того, щоб підвищити власну інструментальну компетентність, у нього виникають мотиви в межах комунікативних, ділових, рекреаційних та ігрових, пізнавальних, які легше задовольнити в інтернет-просторі, ніж в реальному середовищі. Третій, основний етап інтернет-соціалізації, пов'язаний з тим, що людина виступає не тільки споживачем, але і виробником інформації, розваг, послуг. При цьому в рамках вже існуючих мотивів у користувача виникають нові мотиви, що вимагають творчої форми реалізації, поповнюється його інструментальна компетентність [5].

С.В. Бондаренко виділяє два етапи інтернет-соціалізації: соціалізація в офлайн і соціалізація в кіберпросторі [6; 7]. Перший етап також проходить до виходу в Інтернет (архетипний етап), на якому відбувається формування

суб'єктивної реальності кіберпростору за допомогою комунікації в групах, членства. Момент першого виходу в інтернет-простір є момент переходу від архетипового етапу кіберсоціалізації до інструментально-когнітивного (соціалізація в кіберпросторі). На цьому етапі індивід соціалізується в двох вимірах одночасно:

1) в соціальній спільності кіберпростору (навчання електронної грамотності, навичок навігації і т. д.);

2) в мережевому соціумі, з яким взаємодіє інтернет-користувач (засвоєння структури ролей і цінностей того чи іншого інтернет-товариства). У той же час інтенсивна інформатизація суспільства призводить до розповсюдженого побутового використання інформаційних технологій, в тому числі мережі Інтернет.

Внаслідок чого за останнє десятиліття вік першого знайомства з Всесвітньої павутиною значно знизився. На сьогоднішній день в Мережі широко представлений масив затребуваних інтернет-ресурсів і додатків (ігрових, розвиваючих і т. до п.), орієнтованих на дітей раннього віку (1-3 роки). Сучасні підлітки вже не пам'ятають себе поза мережевого цифрового простору. Таким чином, формування уявлень у молоді про роль Інтернету в його житті «офлайн» (так званий доінтернетні період) вже не відбувається в зв'язку зі значним зниженням віку першого виходу дітей в Інтернет. Слід відзначити, що висновок про те, що доінтернетні період віртуальної соціалізації характерний на сьогоднішньому етапі розвитку інформаційного суспільства, є особливістю переодізації соціалізації лише для сучасної молоді і ще актуальний для дорослого населення.

В ході аналізу впливу Інтернету на соціалізацію молоді були виділені такі інтернет-фактори і спрямованість їх впливу. На сьогоднішній день найбільшого поширення серед молоді набувають інтернет-технології соціальних мереж.

Такі сервіси на сучасному етапі розвитку інформатизації суспільства стали невід'ємною частиною життя молодого покоління, вони активно

використовуються зі шкільного віку для пошуку різноманітної інформації (відсоток користувачів соціальних мереж серед молодого покоління становить 98%). Соціальні мережі являють собою інтернет-сервіс, що дозволяє організувати якусь систему зв'язків учасників Мережі по певним інтересам. Фактично соціальна мережа в Інтернет являє собою коло знайомих (реальних або віртуальних), де сама людина є центр цієї соціальної мережі, а його знайомі утворюють її гілки.

Соціальні мережі, представляючи собою соціальний майданчик, є сферою трансформації традиційних форм соціалізації і соціальних відносин, де стає можливим розширення комунікативного простору. Учасники соціальних сервісів Інтернет (такі як Вконтакті, Однокласники, Фейсбук, Інстарграм, Вайбер і ін.) Використовують їх, перш за все, для спілкування як вид дозвільної зайнятості або спілкування з метою розміщення освітніх матеріалів та оголошень. Очевидно, що соціальна мережа, виконуючи комунікативну функцію, надає великі можливості для міжособистісного взаємодії за рахунок нових віртуальних зв'язків, фактично стираючи все географічні межі. Соціальні мережі (які включають сервіси миттєвих повідомлень, форуми, чати) дають можливість обмінюватися інформацією з різної тематики і спрямованості, тим самим реалізуючи розвиваючий вплив на інтелектуальні здібності і мотиваційну сферу в цілому. Спілкування засобами Інтернету часто має властивість анонімності, і, як наслідок, збагачує можливості самопрезентації власної особистості, дозволяє конструювати власну ідентичність на вибір. Однак анонімність в Мережі може привести до «розмивання» реальної особистості, спонукаючи до створення особистого ідеального образу для повної відповідності віртуальному. У розгляді питань соціалізуючих ролей соціальних мереж актуальним представляється розглянути організацію та функціонування інтернет-спільнот, які відповідають інтересам і цінностям молодіжної групи. У процесі такої предметно-орієнтованої комунікації молодь має можливість обговорити з людьми різних поколінь хвилюючі теми.

При цьому кіберпростір пропонує широкі можливості для реалізації творчого потенціалу та особистісного самовизначення молодих людей. Успішність особистісного самовизначення багато в чому залежить від здатності людини до рефлексії.

Інтернет-середовище надає великі можливості для розвитку рефлексії завдяки блогам, авторським щоденникам, записам, які публікуються на сторінках інтернет-спільнот в соціальних мережах. Розвиток рефлексії відбувається за рахунок можливості планування, продумування тексту в процесі кіберкомунікації [8].

3.2. Методичні аспекти вирішення проблеми захисту дітей від шкідливого впливу інтернету в оботі соціального педагога закладу середньої освіти.

Відмінною особливістю нашого часу є перехід до нового якісного стану суспільства, яке характеризується різким підвищенням ролі інформаційних процесів і, зокрема, створенням цілої індустрії виробництва інформації. Вважається, що сучасне суспільство перебуває на переході до якісно інших форм свого існування - інформаційного суспільства і в більш широкому контексті - до інформаційної цивілізації [1; 4; 7; 11; 16].

В даний час реалізуються завдання про проведення інформатизації та комп'ютеризації в рамках пріоритетного національного проекту освіти. Існують вимоги до мінімально необхідного рівня підготовки учнів, засновані на уміннях:

знаходити необхідну інформацію в різних джерелах;

переводити візуальну інформацію в вербальну знакову систему і навпаки;

трансформувати інформацію, видозмінювати її обсяг, форму, знакову систему, носійя і ін., виходячи з мети комунікативної взаємодії та особливостей аудиторії, для якої вона призначена;

розуміти цілі комунікації, спрямованість інформаційного потоку;

знаходити помилки в одержуваній інформації та вносити пропозиції щодо їх виправлення;

складати рецензії та анонси інформаційних повідомлень;

виокремлювати головне в інформаційному повідомленні, складати план інформаційного повідомлення, пропонувати форму його викладу адекватного змісту;

працювати з інструментарієм підготовки, передачі та отримання інформації і т.д.

Таким чином, на даному етапі можна констатувати, що в педагогічній науці розроблені основи інформаційно - комунікаційних технологій.

Проведений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури останніх років з даної проблеми, дозволяє нам стверджувати, що незважаючи на існуючу значимість, на сьогоднішній день наукових і практичних робіт, в сфері досліджуваної нами теми, явно недостатньо [39].

Ми вважаємо, що для ефективного і повноцінного розвитку дитини неможливо і не потрібно створювати ідеальне інформаційне середовище, важливо займатися інформаційною безпекою особистості школяра.

Формування інформаційної безпеки є педагогічною проблемою. По-перше: велику і значну частину свого часу дитина проводить у навчальному закладі; по-друге: навчання є основною діяльністю школяра; по-третє: в школі є професіонали, здатні навчати інформаційної безпеки.

Останнім часом все більше дослідників і практиків звертають увагу на необхідність активної розробки проблематики інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави [12].

Проаналізувавши наукову літературу, ми відзначили, що проблемами інформаційної безпеки займаються в економіці, філософії, соціальної психології, журналістиці. У педагогічній літературі нами не виявлено поняття інформаційної безпеки, тому ми звернулися до міждисциплінарних досліджень і встановили, що в літературі відзначаються неоднозначні підходи до визначення поняття інформаційної безпеки.

Так, інформаційна безпека - зняття інформаційної невизначеності щодо об'єктивно і суб'єктивно існуючих реальних і потенційних загроз за рахунок контролю над світовим інформаційним простором і наявність можливостей, умов і засобів для відображення цих загроз, що в сукупності визначає рівень (ступінь) інформаційної безпеки кожного суб'єкта [6].

Дослідники визначають інформаційну безпеку як захист інформації і підтримуючої її інфраструктури за допомогою сукупності програмних, апаратно-програмних засобів і методів з метою недопущення заподіяння шкоди власникам цієї інформації або підтримку його інфраструктурі [14].

Також інформаційна безпека - це отримання максимальної інформації про наміри і потенційних діях своїх опонентів і мінімальний витік інформації про свої плани [16].

Зазначені визначення, на наш погляд, мають деякі недоліки в рамках нашого дослідження. З одного боку, дають широке, неконкретизоване визначення інформаційної безпеки, що вимагає додаткового тлумачення і конкретизації, з іншого боку, не враховують окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки, разом з тим, розглянуті визначення несуть важливе смислове навантаження і засадничі положення щодо даного поняття. Перш за все, вказуються об'єкт захисту, конкретна діяльність щодо забезпечення захищеності інформації.

Перш ніж дати своє визначення інформаційної безпеки, розглянемо, що розуміється під терміном "безпека". Безпека являє собою складне явище і його вивченням займаються фахівці, що працюють в різних галузях знань.

У законодавстві воно закріплене як "стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру" [6].

На рівні буденної свідомості поняття "безпека" визначається як "відсутність небезпеки", "стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки" [5; 7].

Виходячи з цього, ми вважаємо, що "безпека" є неможливість нанесення шкоди кому-небудь або чого-небудь внаслідок прояву загроз, тобто їх захищеність від загроз.

Під інформацією ми розуміємо відомості або повідомлення, таким чином, ці терміни дозволили нам дати власне визначення інформаційної безпеки.

Нами поняття інформаційної безпеки розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, що виявляється в умінні виявляти і ідентифікувати загрози інформаційного впливу і вміння компенсувати негативні ефекти інформаційного впливу.

Загрози інформаційної безпеки ми вважаємо одним з найважливіших аспектів інформаційної безпеки. Визначимо поняття і класифікуємо можливі загрози безпеки.

Імовірність прояву небезпек може бути різною в залежності від конкретних умов. У зв'язку з цим деякі автори використовують поняття загроза як відбиває конкретизацію певної небезпеки і ймовірність її виникнення, незважаючи на те, що зробити це строго логічно досить складно [9; 10; 14].

Загроза інформаційної безпеки - сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері.

У літературі виділяються різні класифікації загроз інформаційній безпеці [4; 7; 11]. Серед них можна виділити наступні:

По об'єктах:

загрози конституційним правам і свободам громадян, що реалізуються в інформаційній сфері;

загрози духовного життя суспільства;

загрози інформаційній інфраструктурі;

загрози інформаційних ресурсів.

Джерела загрози:

зовнішні - пов'язані зі стихійними лихами, техногенними, політичними, соціальними факторами, розвитком інформаційних і комунікаційних технологій, іншими зовнішніми впливами;

внутрішні - пов'язані з відмовами обчислювальної і комунікаційної техніки, помилками програмного забезпечення.

За природою виникнення:

природні (об'єктивні) - викликані впливом на інформаційне середовище об'єктивних фізичних процесів або стихійних природних явищ, що не залежать від волі людини;

штучні (суб'єктивні) - викликані впливом на інформаційну сферу людини.

Серед штучних загроз виділяють:

а) ненавмисні (випадкові) загрози - помилки програмного забезпечення, персоналу, відмови обчислювальної і комунікаційної техніки і т.д. ;

б) навмисні (навмисні) загрози - неправомірний доступ до інформації, розробка спеціального програмного забезпечення, використовуваного для здійснення незаконного втручання, розробка та поширення вірусних програм і т.д.

За принципом дії: з використанням доступу; з використанням прихованих каналів.

За мети реалізації: порушення а) конфіденційності; б) цілісності; в) доступності.

За характером впливу: активні; пасивні.

Крім цього, в літературі має місце класифікація основних загроз за ступенем їх небезпеки: несанкціонований доступ; пожежі; умисне порушення нормальної роботи (зараження вірусами, умисне введення перекручених даних, умисне виведення з ладу обладнання та його розкрадання); використання програмного забезпечення, що містить помилки [15; 16].

Таким чином, провівши огляд різних точок зору на досліджуваний предмет, можна зробити висновок, що в даний час немає достатньо

обґрунтованою і докладною загальною класифікації загроз інформаційній безпеці і їх джерел. Це пов'язано з новизною і складністю цієї проблеми, а також з тим, що сама процедура і результат класифікації залежать від тих завдань, які необхідно вирішити, і в зв'язку з цим - від обраних підстав і критеріїв, які використовуються при класифікації.

У психолого-педагогічній літературі відсутня класифікація джерел загроз особистості, тому ми розробили власну класифікацію джерел загроз.

Виходячи з цілей дослідження, виділимо основні джерела загроз інформаційній безпеці з позицій окремої людини для визначення способів і механізмів його захисту.

Ми вважаємо за можливе виділити, додатково, чотири відносно самостійних групи джерел загроз інформаційної безпеки особистості.

державна (в тому числі іноземні), органи влади і управління та інші державні структури та установи;

суспільство (різні суспільні, економічні, політичні та інші організації, в тому числі зарубіжні);

різні соціальні групи (формальні і неформальні, стійкі і випадкові, великі і малі за місцем проживання, роботи, навчання, служби, спільного проживання і, проведення дозвілля і т.д.).

окремі особистості (в тому числі представники державних і громадських структур, різноманітних соціальних груп і т.п.).

Ми вважаємо, що існує загроза від засобів інформаційного впливу на особистість молодшого школяра: Інтернет, засоби масової інформації становлять загрозу для особистості в разі багаторазового повторення негативної інформації, при відсутності цензури дитяча література несе загрозу психічному і моральному здоров'ю дітей.

Всесвітня мережа як суспільний інститут в силу своїх особливостей: (щоденне, доступне, існує в зоні психологічної близькості користувача) є одним з найбільш значних видів опосередкованого спілкування і стає

важливим фактором, що впливає на розвиток особистості з самого раннього дитинства.

Інтернет для сучасного школяра став найважливішим джерелом інформації про світ, в якому він живе, що підтверджується дослідженнями різних авторів.

Проведені дослідження підтверджують наш висновок про те, що перше місце за значимістю ЗМІ займає Інтернет, телебачення, на другому місці друковані видання, на третьому також всі названі джерела інформації і додатково радіо [1; 5; 9; 10; 27].

Протягом останніх п'ятнадцяти років школярі, особливо молодшого шкільного віку, є об'єктом масового впливу Веб ресурсів, в яких дії переважають почуттям і думкам, трюки - історіям, реальні людські типи - вигаданим супергероїв, а насильство, жорстокість і еротика, приправлена тим самим насильством [9].

Сьогодні засоби масової інформації в цілому, і телебачення зокрема, мають величезний вплив на суспільну свідомість, і на формування окремої особистості. В сучасних умовах дитина із перших місяців життя потрапляє в інформаційно-насичене поле: зайняті батьки замість колискових і казок на ніч включають відео - або аудіо з Мережі, або телевізор [36].

Можливості впливу на психіку, підсвідомість людей, маніпулювання свідомістю Інтернетом величезне. Навіть, здавалося б, цілком достовірною інформація може нести приховану загрозу.

Так, відео про поширення наркотиків часто служать не стільки засобом відрази від них, скільки зазначенням конкретної інформації, де і у кого можна наркотики придбати [62].

Не можна сказати, що держава стоїть осторонь від цієї проблеми. В останні роки прийнято цілу низку законодавчих актів [12].

І все-таки, правовий захист дітей з боку держави приділяється недостатньо уваги. У прийнятих законодавчих актах відсутні:

- законодавче визначення поняття "інформаційна безпека суспільства і людини", правові механізми її забезпечення;
- вказівка в числі інших першорядних заходів забезпечення національної безпеки на заходи морального і духовного характеру ";
- виділення в якості особливо контрольованих об'єктів безпеки (в тому числі інформаційної безпеки) інтересів нормального розвитку неповнолітніх членів суспільства [14].

Для реалізації своєї соціальної поведінки в суспільстві молодший школяр потребує постійного притоку інформації. Постійний інформаційний зв'язок з навколишнім світом, соціальним середовищем, в якому він діє як активний соціальний суб'єкт, є одним з найважливіших умов нормальної життєдіяльності дитини [26; 27].

Спираючись на концептуальні положення теорії М. Мід, сучасний американський дослідник Дж. Мейровіц зауважив, що головним чином в Інтернеті, телебаченні наприкінці ХХ ст. кордони між дорослим світом і дитячим стали прозорими. Телеекран, як і монітор дає дитині можливість спостерігати за світом дорослих, сприймати його і ідентифікувати себе з ним [15].

Йдеться і про те, що ті чи інші засоби масової інформації практично порушують права дитини, визначені документами ООН, не дотримуються вікові обмеження при демонстрації комп'ютерних ігор зі сценами насильства, порнографії, онлайн-казино та інше. Цій проблемі присвячені дослідження Г.В. Грачова, О.В. Майданчика, А.В. Федорова, О.В. Шарикова, що стосуються впливу насильства в інтернет медіатекстах на дитячу та молодіжну аудиторію. Негативний вплив неконтрольованого потоку сцен екранного насильства на дитячу аудиторію і необхідності створення продуманої державної політики по відношенню до захисту прав дитини в області інтернет-медіа ресурсів.

Сучасні інформаційні технології відкрили дітям доступ до комп'ютерної мережі Інтернет, яка поряд з відеоіграми є популярним заняттям.

Відстежити всю інформацію, що потрапляє в Інтернет, неможливо, як неможливо передбачити чи може дитина випадково зайти на сайт, де йому рекомендують вживання наркотиків, алкоголю, виготовлення вибухівки.

На наш погляд існує кілька шляхів вирішення цієї надзвичайно актуальної проблеми:

1. Шлях законодавчого регламентування діяльності всіх видів ЗМІ, як спосіб захисту дітей від отримання шкідливої інформації.
2. Введення в шкільні програми курсу медіаосвіти.
3. Послідовне формування у школярів в процесі всіх навчальних предметів самостійного критичного мислення.

Без правового регулювання ЗМІ, включаючи Інтернет, вирішити проблему інформаційної безпеки громадян і особливо дітей не можна.

Особливо важливим є формування певної суспільної атмосфери неприйняття подібних продуктів. Але для цього необхідно зрозуміти, оцінити пропоновану інформацію. Тут починається сфера діяльності системи освіти і сім'ї.

У школах потрібно створювати і впроваджувати психолого-педагогічні програми:

- підготувати свідомість дітей до протидії негативним впливам реклами, фільмів, телепередач і т.д. ;
- допомогти усвідомити дітям їхні цілі, потреби і способи їх задоволення за допомогою телебачення (розвага, зняття стресу, пізнання і інші);
- формувати візуальну грамотність з урахуванням того, що велика частина повідомлень мас-медіа не може бути належним чином сприйнята і зрозуміла дітьми (формування навичок критичного телеперегляду і глядацької самостійності) [9; 36].

Україні активно розвивається область - медіаосвіта (Media Education).

Причому процес цей може розвиватися як в рамках навчання дітей, так і в рамках навчання педагогів і батьків. Для батьків це повинен бути комплексний курс, що охоплює основи всіх перерахованих вище питань.

Таким чином, можна зробити висновок що в якості основних джерел інформації ми виділили: держава (в особі органів влади та управління, державні структури та установи), суспільство (в особі громадських, економічних, політичних, релігійних та інших організацій), соціальні групи (в особі однолітків, друзів однокласників), окрему особистість (батько, педагог).

Пропонована джерелами інформація може бути: недостовірною, що не є етичною, непристойною, деструктивною.

Засобами інформаційного впливу виступають: ЗМІ (телебачення, радіо, Інтернет), література (художня, навчальна, технічна та ін.), освітні послуги (масове, альтернативне, медіаосвіта та ін.), спілкування (вербальне, невербальне).

Інформація, що виходить від джерел, можуть викликати проблеми здоров'я (перевтома, психологічна залежність, соматичні захворювання, зниження працездатності), внести етичні проблеми (переоцінка моральних норм, зниження інтересу до мистецтва, читання та ін.), проблеми навчання (відсутність часу на навчання, перевантаження зайвою інформацією, зниження успішності), спілкування (віртуальне спілкування, невміння спілкуватися) у молодшого школяра, який виступає в якості інформіруємого, при відсутності знань з інформаційної безпеки.

У педагогічній літературі не виявлено поняття інформаційної безпеки, в той час як педагог здатний підготувати свідомість дітей до протидії негативним інформаційним впливам, сформувати інформаційну грамотність розвиток здатності до самоблокюванню інформації, вмінню відрізнити якісну інформацію від неякісної.

ВИСНОВКИ

Проблема соціалізації молодших школярів засобами Інтернету особистості дійсно існує, порушуючи стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз, отже, виникає необхідність активної розробки проблематики інформаційної безпеки.

Для ефективного і повноцінного розвитку дитини не потрібно створювати відповідну інформаційну середу, необхідно займатися інформаційною безпекою особистості школяра, тобто навчити дитину жити в інформаційному середовищі, бачити небезпеки, які виходять від інформації, уміти передбачати і реагувати на інформаційну загрозу.

Проблемам інформаційної безпеки в психолого-педагогічній літературі, навчальних програмах не приділено достатньо уваги, внаслідок чого, молодших школярів не навчають вмінню виявляти інформаційну загрозу і протистояти їй.

Відсутність законодавства в області інформаційної політики дітей і підлітків, передбачає активну участь педагогів у навчанні школярів інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека є педагогічною проблемою, школа здатна реально діяти в вирішенні даної проблеми, створюючи і впроваджуючи психолого-педагогічні програми, здатні підготувати свідомість дітей до протидії негативним впливам інформації, допомогти усвідомити дітям їхні цілі, потреби і способи їх задоволення за допомогою телебачення, формувати візуальну грамотність та навички критичного осмислення ін формації і інформаційну самостійність.

Психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра дозволяють сформулювати на початкових стадіях процесу навчання критичне ставлення до пропонованої інформації. Під впливом педагогічних чинників, соціалізація дитини в інформаційному просторі на початкових етапах

навчання дозволить йому в майбутньому оцінювати і сприймати інформацію з урахуванням отриманих знань. Активними учасниками процесу навчання інформаційної безпеки разом з педагогами є батьки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Апостолова Г.В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини // Практична психологія та соціальна робота. 2002, № 9/10. С. 1–3.
2. Арламов А.А., Исаджанян А.Н. Социальные сети как фактор социализации подростков: особенность влияния и риски // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по материалам 27 Междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск, 2013. С. 41-46.
3. Баева Л. В. Экзистенциальные риски информационной эпохи // Информационное общество [Электрон. ресурс]. 2013. № 3. С. 18–28. Режим доступа:
<http://www.emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/e63962ee99dc45ac44257c120042ef7c>
4. Богдан М.С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М.С. Богдан, О.В. Горещька // Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Київ, 2014. С.26-29
5. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / Под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва; Воронеж: Ин-т практической психологии, 1995.
6. Бондаренко С.В. Социальная система киберпространства как новая социальная общность т// Научная мысль Кавказа. Приложение. 2002.№ 12 (38). С. 32-39.
7. Будунов Г. М. Компьютерные технологии в образовательной среде: "за" и "против". М.: АРКТИ, 2005. 234 с.
8. Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах / К.С.Варивода // Журнал Науковий огляд. 2015. №7(17). С.1–16
9. Вахула Б. Я. Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства // Вісник Львівського університету.

Серія соціологічна : зб. наук. пр. / [редкол.: В. С. Бакіров, К. Вудз, Є. І. Головаха та ін.]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. Вип. 6. С. 311-319

10. Виштынецкий Е.И. Применение информационных технологий в сфере образования и обучения [Электронный ресурс] Режим доступа:

<http://www.snfpo.ru/help/articles/a1.htm>

11. Вікова психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В.]. Київ : Центр учб. л-ри, 2012. 376 с.

12. Владимірова Т. В. К социальной природе понятия «информационная безопасность» // Вопросы безопасности [Электрон. ресурс]. 2013. № 4. С. 78–95. Режим доступа: http://www.e-notabene.ru/nb/article_596.html

13. Вплив соціальних мереж на зміст ціннісних орієнтацій у підлітковому віці [Електронний ресурс]. Режим доступу з

http://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0b65625b3bd69b4c53a89521316c37_0.html

14. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 томах. Том 4. Детская психология / Под ред. Эльконина Д.Б. М.: Педагогика, 1984. 432 с.

15. Гавров С.Н., Никандров Н.Д. Образование в процессе социализации личности //Вестник УРАО. 2008. №5. С.21.

16. Галіч Т.О. Соціальні мережі Інтернет як агент соціалізації молоді/ Т.О. Галіч// Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць ДонДУУ. Вип.281. с. 250–256

17. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка: Учеб. пос. для студ. выс. уч. зав.- СПб: Речь, 2004. – 272 с.

18. Городяненко В.Г. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 560 с

19. Гальперин П.Я., Котик Н.Р. К психологии творческого мышления // Вопросы психологии. 1982. №5. С. 23-26.

20. Гузеев В.В. Инновационные идеи в современном образовании // Школьные технологии. 1997. 1. С. 47-52.
21. Давиденко Т. С. Типологічна класифікація дитячих видань в Україні / Т. С. Давиденко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: journalib.univ.kiev.ua
22. Давидов В. В. Младший школьный возраст как особый возраст в жизни ребенка / В. В. Давидов // Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия / Сост. И. В. Дубравина и др. М. : Академия, 1999. С. 320.
23. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. М.: Педагогика, 1986. 240 с.
24. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб.: Питер, 1999. 368 с.
25. Данилов С. А. Риски и потенциал интернет–социализации молодежи / С. А. Данилов // Известия Саратов. ун–та. Серия: Философия. Психология. Педагогика. – Саратов: Саратов. гос. ун–т, 2012. Т.12. С. 42–46.
26. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. / Пер. с англ. Николаевой Н.М., под ред. Виноградова Н.Д. М.: Совершенство, 1997. 208 с.
27. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр "Академия", 2003. 192 с.
28. Зинченко Ю. П., Шайгерова Л. А., Шилко Р. С. Психологическая безопасность личности и общества в современном информационном пространстве // Национальный психологический журнал. 2011. № 2. С. 48–59.
29. Злидніченко М. Інтернет: за і проти (Година спілкування у 5 кл. з використанням інтерактивних технологій) // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2012. № 4. С. 74-75
30. Интернет в гуманитарном образовании: Учеб. Пособие для студ. вузов / Под ред. Е.С. Полат. М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 272 с.
31. Кастро К., Альфтан Т. Компьютеры во внешкольном образовании // Перспективы: вопросы образования. М., 1991. № 2. С. 45-49.

32. Кларин М.В, Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. Пособие к спец. Курсу для вузов, институтов усовершенствования учителей, повышения квалификации работников образования. М.: Арена, 1994. 128 с.
33. Когаловский М.Р. Перспективные технологии информационных систем. М.: Мастерство, 2001. 256 с.
34. Кождаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. М.: АCADEMIA, 2000.
35. Королева Н.Н., Богдановская И.М., Луговая В.Ф. Воздействие современной информационной и медиасреды на «Образ Я» подростков // Universum: Вестник Герценовского университета. СПб., 2014. Вып. 2. С. 87-94.
36. Король Л. Роль засобів масової інформації у соціалізації особистості молодших школярів / Л. Король. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lilusyakorolsunshine.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>
37. Кукушин В.С. Теория и практика воспитательной работы. М. Ростов-на-Дону, Изд. центр МарТ, 2004.
38. Лажинцева Е. М., Бочавер А. А. Интернет как новая среда для проявления девиантного поведения подростка // Вопросы психологии. 2015. № 4. С. 49–58.
39. Лучинкина А.И. Модель интернет-социализации личности. URL: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1410699460> (дата обращения: 14.03.2017).
40. Маленко О. В. Интернет: зручний помічник чи загарбник життя? / О. В. Маленко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2014. – № 19-21. – С. 87-91
41. Матвеева О.Н. О социализации младших школьников в современных условиях // Известия ПГПУ им.В.Г.Белинского. Общественные науки. - №16(20).2010.- С.156.

42. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за наук. ред. В.В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – С. 352.
43. Мирошкина М.Р. Новые поколения, новые идеи, новые способы работы // Воспитание школьников. 2014. № 2(19). С. 50-57.
44. Михалева Г. В. Современная британская стратегия информационной безопасности детей и молодежи // Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 22 (313). С. 33–36.
45. Павелків Р. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. К. : Кондор, 2011. С. 469.
46. Петрова В. А. Проблема информационной безопасности личности в современной педагогической науке и образовательной практике // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2016. № 4 (169).С. 120–125.
47. Петрунько О. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі : моно-графія / О. Петрунько. Полтава : ТОВ НВП “Укрпромторгсервіс”, 2010. С. 480.
48. Пирог, Г. В. (2007) Особливості політичної соціалізації дітей молодшого шкільного віку (на прикладі севастопольського регіону). Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 9 (2). pp. 228-234.
49. Піроженко Т. Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку / Т. Піроженко, О. Хартман // Дошкільна освіта. – 2010. – № 2 (28). – С. 68–72.
50. Плешаков В.А., Обидина Т.В. Развитие рефлексии в процессе киберсоциализации юношества // Современные проблемы науки и образования. 2014. № 6. С. 1559.
51. Плешаков В. А. Теория киберсоциализации человека / В. Плешаков : моногр. / под общ. ред. чл.-корр. РАО, доктор пед. наук, проф. А. В. Мудрика. М. : МПГУ ; Homo Cyberus, 2011. С. 400.

52. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. / В.М. Поліщук. – 3-тє вид., виправ. Суми : Університетська книга, 2010. С. 352
53. Привалов А. Н., Богатырева Ю. И. Основные угрозы информационной безопасности субъектов образовательного процесса // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. 2012. № 3. С. 427–431.
54. Прихожан А. М. Информационная безопасность и развитие информационной культуры личности // Мир психологии. 2010. № 3. С. 135–141.
55. Пырочкина С. А. Психолого-педагогическая и социальная поддержка подростков: программы, групповые занятия, проектная деятельность / С. А. Пырочкина, О. П. Погорелова. Волгоград: Учитель, 2008. 123 с.
56. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: дис. докт. пед. наук: спец. 13.00.05 — соціальна педагогіка / А. О. Рижанова. ХДАК, 2004. С. 442.
57. Романенко С. В. Новая среда интеракции / С. В. Романенко // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Одеса, Астропринт, 2007. Том. 13, Вип.3. С. 253.
58. Сахневич І. Культура використання медіазасобів – неодмінна умова запобігання негативному впливу медіаінформації / І. Сахневич // Вища освіта України. 2011. № 3. С. 94-98.
59. Скрипниченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: [навч. посіб.] / О. В. Скрипниченко, Л. Р. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. [2-ге вид.]. К. : Каравела, 2007. С. 400.
60. Смирнова М.А. Деятельность общеобразовательных учреждений по созданию педагогических условий социализации учащихся. Автореферат дисс...к.п.н. Самара, 1999. 23 с.
61. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : автореф. дис. на

здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / А. В. Тадаєва ; ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ, 2016. 23 с.

62. Тадаєва А. В. Кіберсоціалізація як складова соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства. Вісник Харківської державної академії культури. Вип. 42 : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харк. держ. акад. культури ; відп. ред. В. М. Шейко. Х. : ХДАК, 2014. С 242-249

63. Федорович А. В. Вплив ЗМІ на моральне виховання учнів / А. Федорович // Педагогіка вищої та середньої школи : Зб. наук. пр. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. Вип. 33. С. 372-381

64. Фельдштейн Д.И. Психолого-педагогические проблемы построения новой школы в условиях значимых изменений ребенка и ситуации его развития // Проблемы современного образования. 2010. №2. С. 4-12.

65. Чванова М.С., Храмова М.В., Слетков И.А., Киселева И.А., Молчанов А.А., Котова Н.А. Исследование влияния Интернета на социальные потребности пользователей // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. Тамбов, 2016. Т. 21. Вып. 12 (164). С. 7-25. DOI: 10.20310/1810-0201-2016-21-12(164)-7-25.

66. Чернякова А.В. Організаційно-педагогічні засади запобігання та подолання насильства в загальноосвітніх школах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.В. Чернякова ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. Суми, 2011. С. 20

67. Чистяков А.В. Социализация личности в обществе интернет-коммуникаций: социокультурный анализ: дис. ... д-ра соц. наук. Ростов н/Д, 2006. 278 с.

68. Юрьев В.М., Чванова М.С. Человек в информационном обществе: новые возможности и перспективы // Психолого-педагогический журнал Гаудеамус. Тамбов, 2014. № 2 (24).С. 13-24.

69. Янковская Л.В. Виртуальная социализация личности // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия Е: Педагогические науки. Новополоцк, 2012. № 7. С. 169-176.